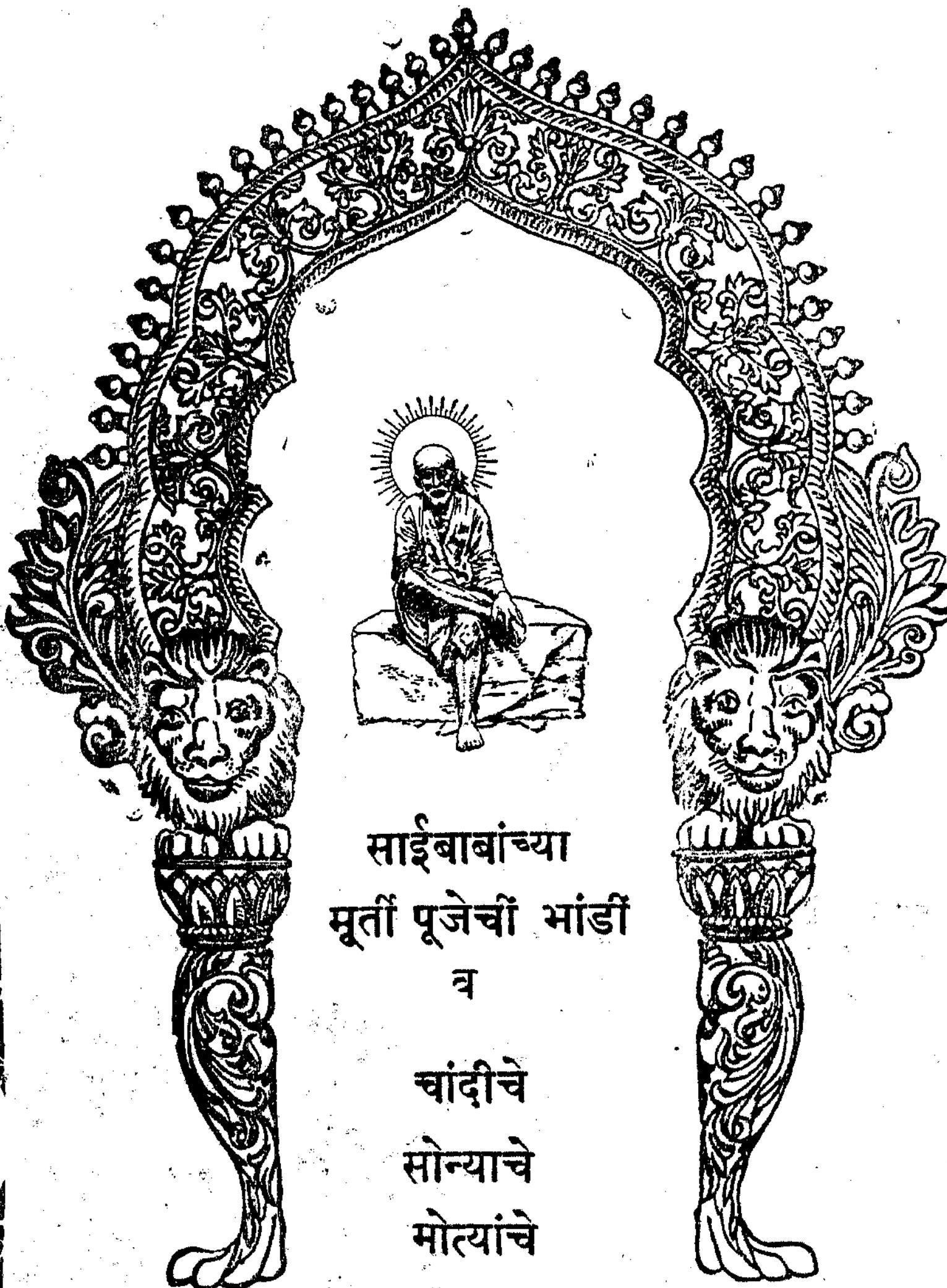

95

WITNESS

संशोधना १९१६

साईबाबांच्या
मूर्ती पूजेची भांडी

व

चांदीचे

सोन्याचे

मोत्यांचे

सर्व प्रकारचे दागिने तयार करणारी मुंबईतील विश्वासू सुप्रसिद्ध पेठी

डॉ. आर. मालेपेकर
जितेकर चाळ, ठाकुरद्वार, मुंबई नं. २

टे. नं.
२९६३१

श्री साई वा कसुधा

बाबा अत्यंत परोपकारी. परोपकारासाठीच तर त्यांचा अवतार. इतरेजनांनी
या गुणाचें अनुकरण करून आपले जीवन शोभवावें ही त्यांची इच्छा
अनिवार. बाहेर दिसायला उग्र स्वरूप परंतु अंतर्यामीं अत्यंत सौम्य.
अंतःकरण भूतदयेनै व्यापलेले. दुसऱ्यांसाठीं तीळ तीळ तुटणारें ! त्यांचें
बोलणें तसें वागणें. त्यांच्या वाणीत अहंकार कसा तो मुळींच नसे. शोधून
सांपडायचा नाहीं. वृत्ति सदासर्वकाळ निरभिमानी. मी केले, मी दिले या
अभिमानाची बिलकूल बाधा न झालेली. तेथें अहंकाराला सुईच्या अग्रा-
एवढीहि जागा नव्हती. वैरभाव कोणाशीं करावयाचा ? सर्वंत्र सर्व प्राणि-
मानांत तो भगवंत भरून राहिलेला. मग वैर कोणाशीं करावयाचें ? अशी
होती बाबांची वृत्ति. त्या वृत्तींचे अनुकरण म्हणजेच बाबांचे पुण्यस्मरण.
मात्र माझें करा स्मरण | विश्वासयुक्त अंतःकरण |
ठेवा, करा निष्काम भजन | कृतकल्याण पावाल ||

— श्रीसाईसचित् —

पुण्यस्मृति] श्रीसाईलीला [विशेषांक

[शिरडी संस्थानाचें अधिकृत मासिक]

वर्ष ४१ बंे]

ऑक्टोबर १९६२

[अंक ७ वा

: संपादक :

गो. वि. श्वीरसागर

वार्षिक वर्गणी रु. ५ (ट. ख. सह.)

टे. नं. ६३३६१

: कार्यालय :

‘साई निकेतन,’ डॉ. आंबेडकर रोड, खोदादाद सर्कल जवळ, प्लॉट नं. ८०४,
बी, दादर, मुंबई ४४.

प्रिय वाचक—

विजयादशमी हा आम्हां हिंदूनां किती महत्वाचा व मोलाचा शुभ दिवस आहे ! प्राचीन काळापासून आमचे पूर्वज या दिवसाचें महत्व जाणून कोणत्याही कार्याचा शुभारंभ करण्यासाठी याच दिवसाची निवड करीत असत. असा हा परिस्थितीवर विजय मिळवून देणारा शुभ दिवस आहे.

आणि साईंभक्तांना तर या दिवसाचें महत्व आगलेंच वाटत असते ! विजयादशमी म्हणजे बाबांच्या निर्याणाचा दिवस, मर्त्य देहाचा त्याग करून बाबा सञ्चिदानन्दस्वरूपीं विलीन झालें. तो पवित्र दिवस म्हणजे विजयादशमी.

आज उणीपुरी पंचेचाळीस वर्षे झालीं त्या घटनेला. ते देहानें नसले तरी आपल्या दिव्यत्वानें प्राणरूपानें, आजकाल आमच्यांत वावरत आहेत. भक्तांना त्यांचें अस्तित्व पदोपदीं जाणवत आहे. ते आम्हांला सोहून जागार कुठे आणि जातील कसे ?—भक्तांच्या कल्याणासाठीं त्यांनी मानवदेह धारण केला, माणसांत वावरले, ज्या त्या परीने भक्तांचे मार्गदर्शन करून त्यांना कल्याणाचा मार्ग दाखवितां येईल त्या त्या परीने आथळे कार्य पार पाढून ते आमच्या दृष्टीआड देहानें झाले तरी ते आमच्यांतच वावरत आहेत, आजहो आम्हाला मार्गदर्शन करीत आहेत, संकटप्रसंगीं धांवत येऊन आम्हांला संकटमुक्त करीत आहेत.

त्यांनी आम्हांला देऊन ठेविलेले आश्वासन किती मोलाचें आहे ? त्यांनी आश्वासनपूर्वक सांगून ठेविले आहे की—

झालों जरी गतप्राण । वाक्य माझें माना प्रमाण
माझीं हाडें तुर्वतीमधून । देतील आश्वासन तुम्हांस ॥

किती खात्रीपूर्वक व ठासून त्यांनी हें आश्वासन आपल्या भक्तांना देऊन ठेविले आहे वरे ? वाक्य माझें माना प्रमाण, माझ्या शब्दांवर संपूर्ण विश्वास ठेवा. तें मी देऊन ठेविलेले वचन आहे, तें कदापि खोटें होणार नाही !

आणि बाबानीं हेंडी सांगून ठेविले आहे की, नित्य मी जिवंत जाणा हेंनि सत्य | नित्य घ्या प्राचित अनुभवे || या त्यांच्या वचनाचा अनुभव त्यांच्यामागें गेलीं सतत खंचेचाळीस वर्षे भक्तांना येतच आहे की नाहीं !

बाबानीं आम्हांला कितीतरी बहुमोलाच्या व शाश्वत कल्याणाच्या गोष्टीं शिकविल्या. स्वतः आचरण करून आमच्या गळीं उतरपविल्या, त्यांनी आम्हांला सर्व धर्मी समानत्व शिकविले. कोणत्याही धर्मात तुमचा जन्म झालेला असेना का, राम आणि रहीम हे एकच आहेत. सारीं त्या एका परमेश्वराची लेकरे आहेत. तुम्हीं त्याला कोणत्याही नावानें ओळखा, तो आम्हां सर्वांचा परम पिता

आहे. मग आम्ही, आमचा धर्म कोणताहि असला तरी एकमेकांशीं बंधुभावानें वागायला नको का?

या देशाच्या दृष्टीने किती मोलाची शिकवण आहे ही ! ती शिकवण त्यांनी जीवनभर अंमलांत आणली व आमच्यापुढे त्यांनी एक उच्चतम आदर्श ठेविला. तो सतत गिरविणे, तो अहनिश्च आचरणांत आणण्यासाठी झटणे हे आम्हां बाबांच्या भक्तांचे कर्तव्य आहे.

आमच्यांतील माणुसकी पार ल्याला गेली आहे हे पाहून त्यांनी आम्हांला माणुसकीने वागण्याचा, साज्या भूतमात्रांवर दथा करण्याचा, जे संकटांत सांपडले असतील त्यांना संकट-मुक्त करण्याचा संदेश दिला. आम्हीं तो झेंलीत आहोत का ? त्याप्रमाणे दैनंदिन जीवनांत आम्हीं वागत आहोत का ? याचा संदेश दात्याच्या पुण्यतिथीसारख्या प्रसंगी प्रत्येकाने विचार केला पाहिजे.

बाबांचा खरा भक्त कोण ? जो केवळ स्वार्थलंपट व स्वतःपुरते व स्वतःच्या सुखापुरते पहाणारा तो का ? नाही. तुम्हीं स्वतःपुरते पाहूं नका असैं सांगण्याची कोणाची छाती आहे ? आणि तुम्हीं तें ऐकणार अहांत थोडैच ! परंतु त्यावरोवर दुःखी, पीडित व संकटग्रस्त अशा आपल्या बेधुभागीनींकडे ही लक्ष पुरवा. ती माझी खरी भाक्ती. त्या भक्ताचा मी ओकेत आहे.

ही एवढी माणुसकी आमच्यांत आली आहे का ? त्याप्रमाणे आमचें वर्तन घडत आहे का ? हे विचार आमच्या अंतःकरणांत सतत वावरूळ लागले पाहिजेत. व त्याप्रमाणे आचरण करण्याची सद्धावना आमच्या ठार्यी निर्माण झाली पाहिजे.

बाबांचे पुण्यस्मरण म्हणजे बाबांच्या उच्च व मानवतावादी शिक्खवणुकीचे स्मरण. परंतु त्या शिक्खवणुकीचे जर का आम्हांला विस्मरण झालें तर बाबाचे भक्त म्हणून घेण्यास आम्ही कुठले पात्र ठरतो याचा विचार ज्याचा त्यावें करावा.

बाबांची अनन्य भवें भक्ति म्हणजे रंजल्या गांजलेल्यांसाठी झटप्पाची आमची प्रवृत्ति. हिवें महत्त्व अनन्य साधारण आहे. हें महत्त्व आभ्ही ओळखलें पाहिजे. जो दुःखितांचें दुःख निवारण करण्यासाठी झटतो, जो सुकेलेल्यांस भाकर देतो, जो संकटांत सांपडलेल्यांस मुक्त करण्यासाठी आपल्या मरीने झटतो, तो बाबांचा खरा भक्त, यालाच म्हणतात सेवा भाव !

आल्या गेल्याचा आदर करी । तृष्णितां जल भुक्तेल्या भाक्ती । उघड्यास वस्त्र
वसाया ओसरी । देतां श्रीहरी तुष्टेल ॥

या दिव्य शब्दशब्दांतून हीच तत्त्वज्ञान गोवर्लें गेलेले आहे. परोपकार तो हाच; माणुसकी ती हीच; परंतु आमच्यापैकी किती जगांच्या आचरणांत ही तत्त्वज्ञान येत आहे वरे? बाबांची भक्ति म्हणजे भूतमात्रांची सेवा. तिचे आनंदण ज्या प्रमाणांत आमच्याकडून होईल त्या प्रमाणांत आम्ही भगवंताच्या कृपेस पात्र होऊ. या परिवर्त

पुण्यतिथी दिनानिमित्त या चष्म्यानें आपल्या गतकालीन जीवनाचें सिंहावलोकन करून बाबांनीं दाखवून दिलेल्या मार्गानें यापुढील काळांत वाटचाल करावयाची, जीवनांतील प्रत्येक पाऊल त्याच रोखानें टाकावयाचें, असा आपण निर्धार करू या.

x

2

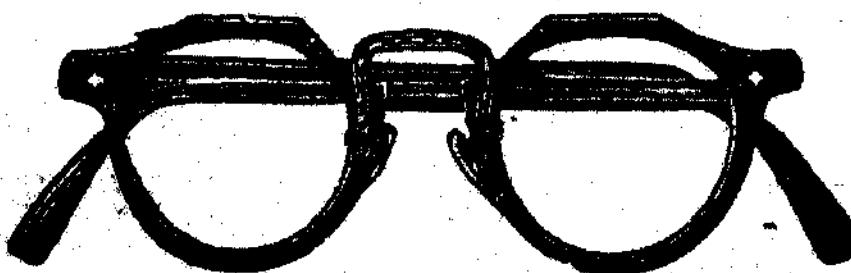
x

प्रिय वाचक ! बाबांच्या पुण्यस्मरणार्थ साईलीलेचा हा विशेषांक आपल्याहातीं देतांना नेहमींप्रमाणे आम्हांला आनंद होत आहे. वाचकांची यथाशक्ति सेवा हैं तर ध्येय आहे; तें साध्य व्हावें, वाचकांच्या उपयोगी शक्तिनुसार पडावें ही तर आमची आकांक्षा, परंतु मानवाची शक्ति किती संकुचित व तोकडी आहे ! वाचकांची सेवा परोपरीने घडावी, त्यांच्यापुढे मार्गदर्शक होणारे सद्विचार भांडार मुक्तपणे खोलावें असें फार वाटतें; परंतु जरुर तेवढ्या प्रमाणांत तें अपुन्या शक्तिमुळे घडत मात्र नाहीं. हैं कार्य बाबांचे आहे. ही एक प्रकारे बाबांची सेवाच्च आहे. या दृष्टीने या तुटपुंज्या प्रयत्नांकडे आम्हीं पहातों. त्यांत सकसपणा यावा, भरीवपणा व पूर्णत्व यावें यासाठीं तुम्हां सर्वांच्या सहकार्याची साईलीलेला फार जरुरी आहे. बाबांचे विचारबंत भक्त जागोजाग आहेत. त्यांनी या कार्यात आम्हांला मनोभावें सहकार द्यावा व हैं सेवाकार्य अधिकाधिक उन्नत व सुंदर होईल असें करावें हीच आमची प्रार्थना आहे. जे जे या कार्यात सहभागी झाले आहेत व ज्यांचा प्रेमळ सहकार आम्हांला लाभत आहे, त्यांना शतशः घन्यवाद. बाबांची पुण्यस्मृति सर्वांचे जीवन उज्ज्वल व उन्नत करो, हीच याप्रसंगी आमची अनन्यभावे प्रार्थना आहे.

—संपादक

दिव्य दृष्टिसार्थी TELIGRAM :— DIVYANETRA

शिसा ऑप्टिशिअन्स (BOM. DADAR)

[चष्यांचे व्यापारी]

यांच्या येथे तज्ज्ञ डॉक्टरांकडून डोळे मोफत तपासून

उंची व टिकाऊ चम्पे माफक दराने मिळतात.

छविलदास रोड, दादर (W. R.), मुंबई २८

बाबांच्या शिकवणुकीचे सार

लेखक — आप्पाराव

हजार माणसांपैकीं एखादाच भगवंताच्या प्रासीसाठीं झटण्यास सिद्ध होत असतो व अशा झटणाऱ्या माणसांतूनहि एखादाच सिद्ध पुरुष भगवंताला जाणू शकतो. सर्वानाच नाहीं त्याची जाणीव होत. किंवा सर्वानाच त्याची ओळख पटूं शकत नाहीं.

उतीतेत भगवंतानींच हैं सांगून टाकलै आहे, यावरून काय बरै सिद्ध होतें? ईश्वरप्राप्ति हैं मनुष्यमात्राचें ध्येय आहे व असावें परंतु तसें घडत मात्र नाहीं. कारण मनुष्य प्राणी सुखोपभोगाच्या मागें सतत लागलेला असतो. नानाप्रकारच्या गोष्टी त्याला लालचावीत असतात व आपला ताबा त्याच्यावर बसवीत असतात. पशुपक्षांप्रमाणे मनुष्य सुखोपभोगाच्या मागें लागतो. ऐष—आराम, खाणे पिणे, सुख विलास अधिकाधिक भोगणे याच्याच पाठीमागें तो लागत असतो. कुठोहि पहा, हाच प्रकार आपणास सर्वत्र आढळून येईल. एखादा माणूस सत्कार्य करण्यास प्रवृत्त होत असतो. परंतु तें कशासाठीं? आपणांस मानमरातब मिळावा, आपला बोलबाला व्हावा, आपणांस लोकांनी चांगले म्हणावें अशा प्रकारची इच्छा असते त्याच्या बुद्धांदीं. परमेश्वर प्रासीचें, सत्कार्य करीत रहाणे हैं एक साधन आहे. हैं त्याच्या ध्यानीमदीहि कंधीं येत नाहीं.

दगडापेक्षां वीट मऊ

होय, मानसन्मानासाठीं का होईना; स्वार्थीत व विषयोपभोगीत गुण होऊन रहाण्यापेक्षां तें चांगले. दगडापेक्षां वीट मऊ, या न्यात्यानें एक गोष्ट मात्र आपण लक्षांत ठेविली पाहिजे. मानसन्मान मिळविण्यासाठीं आपण जेव्हां एखादे सत्कार्य करतों तेव्हां त्यांत दांभिकपणा, अहंकार बीजरूपानें वावरत असतो. साधकाच्या हृषीनें ते मार्गीतील मारेकरी आहेत. माणसाला मोठेपणा पाहिजे, दिखाऊपणा पाहिजे. जाहिरातवाजीं पाहिजे. त्यासाठीं चालत असते त्याची सारी घडपड!

मनुष्यानेनेहमीं सत्कार्य करीत रहावें; परंतु ती घडपड मानसन्मानासाठीं नसावी. ईश्वर प्रासीच्या साधनापैकीं तें एक साधन आहे यासाठीं त्याचा आंगीकार करावयाचा. "सतत सत्कार्य करीत राहून भगवंताला एकेक वीट वृहावयाची असते. आपणाला मोर्टे व भव्य मंदिर उभारावयाचें आहे." ना. त्या मनोमंदिरांत ज्याची अगोदरच स्थापना झालेली आहे त्याच्या सभोवार असलेल्या

भर्ती आपणासु जमीनदोस्त करावयाच्या आहेत ना ? त्या कशा उडवून देणार ? सत्कृत्यांच्या माळा गुंफून. भगवंताच्या नांवाचा जप करावयाचा तो लोकांना दाख-विष्ण्य साठीं नाहीं. त्याचें प्रदर्शन नये करू. जप अंतःशुद्धीसाठीं करावयाचा तो अंतः करणापासून, गाजावाजा किंवा बभ्रा न् होतां केला तर नाहीं का चालणार ? तुम्हीं दंभ कोणत्याही बाबतीत करू नका. शांतपर्णे तुमचें कार्य चालू द्या. हे, इतरेजनासाठीं का करायचें असुतें ? स्वतःच्या उद्धारासाठीं करायचें ना ? मग त्याची जाहिरात कशाला ?

अंग पाही रूप

आपल्या सभोवार जीं जीं माणसे आपण पहातों तीं सारी भगवंताची विविध रूपे आहेत. अशी तुमची हठ भावना होऊ द्या. आणि त्या भावनेने तुम्हीं त्यांच्या सेवेसाठीं झटा. माणसांच्या वाट्यास नाना प्रकारचीं दुःखे येत असतात. त्यांच्या रोजच्या जीवनांत नाना प्रकारच्या अडी अडचणीशीं त्यला टक्कर द्यावी लागत असते. अशा लोकांच्या उपयोगी पडणे, त्यांच्या मार्गीतील अडचणी दूर करून त्यांचा मार्ग निष्कंटक करणे, त्यांना मार्गीला लावून देणे ही केवढी महत्वाची सेवा आहे वरे? आणि ती सेवा करीत असतां मी ही मगवंताची सेवा करीत आवे, हीच माझी ईशप्रार्थना, अशा भावनेने वागणे हा जीवनांतील मोठ्यांत मोठा भाग आहे. तो ज्याने साधला तोच खरा योगी होय.

संसारांत राहून योग साधतां येतो

योग साधन करायला अरण्यांत निघून जायला नको; हिमालयाची चढण चढायला नको. तुम्ही जेथे अहांत तेथेच रहा. आणि तेथे राहुन ईश्वरी भावनेने जनसेवेचे कृत्य करीत जा. तीच तुमची प्रार्थना, तीच तुमची योगसाधना व तीच तुमची सिद्धी! किंती सुलभ आहे ही गोष्ट.

साईंबाबांचे पुण्यस्मरण आपण करीत आहोत. त्यांनी आपणांस काय वर्णै शिकविले ? आता सांगितले तें ! कधी काळी या गोष्ठीचा आपण विचार केला आहे का ? बाबांचे नांव घेतल्याने, पुण्यतिथीविधीं साजरा केल्याने आपण आपले कर्तव्य पालन केले असेही होत नाही. मानव सेवेच्या रूपाने रोजच्या जीवनांत वर सांगितलेला विधि आपल्याकडून घडत गेला पाहिजे. तीच बाबांची खरीखुरी पुजा व त्यांची निर्मल प्रार्थना !

ईश्वरानें तुम्हांला ज्ञान दिलें आहे, सरस्वतीचा वरदहस्त आहे तुमच्या शिरावर ! तुम्हांला भगवंतानें घनदौलत दिली आहे, जमीनजुमला दिला आहे. सामर्थ्य दिलें आहे. आरोग्य दिलें आहे; परंतु हे सारे कशासाठीं दिलें आहे ? केवळ तुमच्या मुखासाठीं व चैनीसाठीं का ? नाही हो नाही. तुम्ही जरूर तेवढा उपयोग घ्या त्यांचा परंतु त्यांच्या खरा सदुपयोग जे दुखी असतील जे सेकटांत असतील

किंवा जे गरजू असतील त्यांची काळजी दूर करण्यासाठीं तुम्हीं झटलें पाहिजे, असें केलेंत तरच तुम्हीं आपले जीवन शोभविले ईश्वरमय केले असें महणतां येईल. बाबांची ही शिकवण सतत दृष्टीसमोर ठेऊन तुम्हीं वागला तरच तुम्हीं जन्माला आल्याचे साथक केले, मानव जन्म शोभविला, बाबांची शिकवण पचनी पाडली असें महणतां येईल.

ईश्वर देऊन पहातो

ईश्वर तुम्हांला भरपूर देतो आणि सारे देऊन त्यांचा विनियोग तुम्हां कशारीतीने करतां हैं निरंतर पहात असतो. त्याच्या कसोटीला तुम्हीं नाहीं उतरलां, त्याने जें दिले त्याचा सदुपयोग न करतां केवळ स्वार्थसाठीं त्याचा उपयोग करीत राहिलां तर तो देणारा, दिलेले सारे कोणत्या रीतीने व कोणत्या मार्गाने तुमच्यापासून हिंगावून नेईल याची तुम्हांला कल्पनाहि करतां येणार नाहीं! तेव्हां सावधान, चित्ताने वागा.

हा मानवजन्म आपणास मिळाला तो कशासाठीं? सुखोपभोगांत लोक्ल राष्ट्रासाठीं का? सेवा हा मनुष्याचा सर्वांत मोठा अलंकार आहे. हे मानवी जीवन आपण सेवाभावाने सालंकृत करावयाचे आहे.

सकाळ संध्याकाळ पूजन अर्चन, नामस्मरण, संध्यावंदन हैं जरूर करावें; परंतु ते लोकांना दाखविष्यासाठीं होऊं नये. स्वतःन्या अंतश्चुदीसाठीं हैं करावयाचे. त्याचे प्रदर्शन नाहीं मांडावयाचे. आणि त्याच्यासोबत सेवाभावाला जास्तीत जास्त महत्व घावयाचे. सेवा हा एक प्रार्थनेचा, ईश्वरासीचा मार्ग मानावयाचा. मानावयाचा कां? तो आहेच मुळी तसा.

तुम्हीं जें जे कांही कराल ते मनापासून अद्वापूर्वक करा. विश्वासपूर्वक असू द्या। तेये तुमचा संपूर्ण भाव असू द्या. मास्याकडून सकाळपासून सायंकाळपर्यंत लोकसेवेची जी जीं कृत्ये घडतील ती माझी प्रार्थना. हा भाव मनांत खोल रुतू द्या.

सलकत्यांचे स्मरण करा

रात्र ही शांत शोषण्यासाठीं, शोपी जास्यापूर्वी शांत चित्ताने भगवंताचे नामस्मरण करा. त्या संबंध दिक्षांत शास्त्र कोणकोणती सरकुस्ये घडली त्याची आठवण करा. दिल्लीमर असें वागा की, जाती शोपदेवपर्यंत मनुष्या आनंद वाटावा, शांतता वाटावी कोणत्याहि प्रकारे यत्किंचीत्वदि दुरकुर वाढू नये. अशा स्थिरीत तुम्हांला जी शोप येईल, ती सरीसुरी विभांती.

मास्यामार्गे पुढे करूं होईल? जमीन-जुमला, घनदौलत कोण संभाळील याची चिता तुम्हीं चिनकूल करू नसा. ते सारे सांभाळणारी सांभाळतील. तुम्हीं चिता करा स्वतःची. मला हा जो जन्म मिळाला आहे, मला ईश्वराने जीं साधने दिली आहेत ती त्याच्या लेन्हरांसाठीं मी कशी वापरतो, मास्या सभोवार जो तो विविध रूपांनी नद्यां

— ४***** श्रीसाईलीला —

आहे, त्याला ओळखून त्याच्या सेवेला मी कसा पात्र होईन, त्याची रोजची पूजा व रोजची प्रार्थना मी सेवेच्या रूपानें कशी पार पाडीन. निष्काम सेवा रोजच्या रोज अधिकाधिक प्रमाणांत माझ्याकडून कशी घडेल याचीच चिंता वहा. आपण काळजी वहावी आषल्या कल्याणाची. कल्पाणाचा मार्ग दाखवून देण्यांत आलेलां आहे तो मार्ग उत्तमप्रकारे कसा चोखाळतां येईल हेच आपण पहावयाचें आहे.

हां जन्म कशासाठीं ?

मी या जगांत मानवरूपानें कशासाठी आलों ? चैन व सुखोपभोग भोगण्यासाठीच का ? याचा विचार आपण वारंवार केला पाहिजे. मी ईश्वरी अंश आहे. ईश्वर प्राप्ति हें माझें ध्येय आहे. संसारांतले सुखोपभोग भोगीत मरून जाणे हें नाहीं माझें ध्येय, कैव्हां मी माझें जीवन व्यर्थ घालविणार नाहीं, जे जे माझ्या साक्षिध येतील त्यांची सेवा करण्यांत, त्यांचे भले करण्यांत मी माझें आयुष्य घालवीन व त्यांतच माझा मोक्ष आहे असें मानीन. हें आहे बाबांच्या शिकवणीचे सुंदर सार !

लहान सुलांच्या आंकडीवर जुने आणि प्रसिद्ध औषध

जयकर्स चिल्ड्रन्स कन्फलशन रेमेडी

सोल प्रो. जयकर बद्री, ६६, सरीन इर्स्ट, सुंवर्ह १

← →
स्टॉकिस्ट

कांचनलाल वाडीलाल के. — दवाबस्तार, मुंबई २.

चिंध्या चोर

*****

लेखक—द. शं. टिपणीस

निष्णात डॉक्टर रोगाची चिकित्सा करून रांग्याच्या प्रकृती-मानास अनुसरून औषध योजना करीत असतो; त्याचप्रमाणे सद्गुरु ज्याच्या त्याच्या प्रकृतीमानाप्रमाणे घ. अध्यात्मिक पातळीप्रमाणे मार्गदर्शन करीत असतात. श्री देव यांना श्रीसाईबाबानीं कशारीतीने मार्गदर्शन केले तें या लेखांत वाचा.

ही आहे श्री साईसत्चरित्रांतील गोष्ट. ठाण्याचे श्री. देव मामलेदार हे श्री साई-बाबांचे एक निष्ठावंत भक्त होते, नित्य नियमाने ज्ञानेश्वरी बाचावी असें त्यांच्या मनांत आले. दोन चार वेळां त्यांनी तसा प्रयत्न करून पाहिला. पण नित्यवाचन होईना व ज्ञानेश्वरीचा पूर्ण अर्थबोघही होईना. शेवटी त्यांनी प्रयत्न सोडून दिला व मनाची असा दृढ निश्चय केला कीं सद्गुरु साईनाथ ज्ञानेश्वरी बाच अशी आसा देतील तेव्हांच वाचनास प्रारंभ करू. कारण सद्गुरुच्या आशिर्वादाशिवाय केलेले वाचन ज्ञान प्रदान करू शकणार नाही. पुढे ब्रीचशी रजा घेऊन श्री. देव सहकुटुंब सहपरिवार शिर्डी येथे गेले. उद्देश हा कीं बाबांच्या सानिध्यांत राहून त्यांची सेवा करावी व गुरुकृपा संपादन करावी, या पूर्वी अनेक खेपा झाल्या होत्या तरी बाबांनी कधीही अमुक वाच वा तमुक वाच असें सांगितले नव्हते. तसें त्यांनी सांगावै ही तर देवांच्या मनांत प्रबळ आकाशा होती. आसा या खेपेस तरी आपणास वाचनाची आशा देलील. अशी शंभर ठळके आशा बरोबर घेऊन श्री. देव शिर्डीस आले. बाबा आपल्या भक्तांना त्यांच्या अध्यात्मिक पातळीस अनुरूप असें मार्गदर्शन करीत असत. कोणाला गुरुचरित्र त्वार कोणाला अध्यात्मरामायण, कोणास ज्ञानेश्वरी तर कोणास एकनाथी भाग्यकृत नित्यनियमाने वाचावयास ते सांगत व बुऱ्हे कल्याण होईल असा आशिर्वाद देव असत. यामुळे अनेक भक्त स्वतंत्र्या मनांत जी पोथी वाचावी असें असेल ती ते बाबाना अर्पण करीत. बाबाही नित्य परिपाठाप्रमाणे पोथी द्यातांत घेऊन थोडी चाळून ती आशिर्वादासह पसत करीत. कधीं कधीं ज्याने दिली त्या भक्ताला ती न देलां ‘द्यावा दमकतरी ठेव, कधींतरी उपयोगी येवळ,’ असें म्हणून शामाला देत. अशा प्रकारे, वाचनाचा आशिर्वादमिळवा म्हणून भक्तांनी युक्त्या कसऱ्या व कित्येक वेळां बाबांनी त्या कोल ठरवाव्यात. पण भक्तही कांहीं कमी चिकाटीचैं नव्हते. एकदां युक्ति फसली म्हणून

काय ज्ञाले ? कांहीं दिवस गेल्यावर तोच प्रयोग पुन्हां करीत व यश मिळवीत. वाचनाचा आशीर्वाद मिळावा म्हणून एकप्रकारची अद्मअहमीका भक्तांत लागून राही. परंतु श्री. देव असल्या भानगडींत कधीहि पडले नाहीत. वेळ येईल तेव्हां गुरु मार्ग दाखवतीलच. अशी त्यांची हठ निष्ठा होती. परंतु त्याचबरोबर अनेकांना असें आशीर्वाद लाभत असतां आपल्या बाट्याला तें भाग्य येऊ नये याची त्यांना रुखरुख लागून राहिली होती. या खेपेस तरी बाबा आपल्या मनाची आस पुरवतील अशी उल्हासदायक आशा त्यांना बाटत होती.

श्री. जोग यांचा सल्ला

शिर्दीस येऊन कांही दिवस ज्ञाले तरी बाबांचा अनुग्रह होण्याचे कांहींच चिन्ह दिसेना. यामुळे श्री. देव एकप्रकारे अधीर ज्ञाले. एकेदिवशी—

कां हो आतांशा नाहीं वाचत | ज्ञानेश्वरी आपण नित्य |

जोग तेथे देवासी पुसत | प्रत्युत्तर देत तें परिसावे || ८९ अ. ४१

ज्ञानेश्वरी बाचप्याची इच्छा आहे. परंतु बाबांनीं तसा अनुग्रह केल्याखेरीज बाचायची नाहीं असा निश्चय केला आहे असें देवांनीं उत्तर दिले. त्याबर श्री. जोगांनीं सांगितले की नेहमीचीं युक्ति करून पहा. ज्ञानेश्वरी बाणून ती बाब ना अर्पण करा, म्हणजे शिरस्त्याप्रमाणे बाबा आशीर्वाद देतील. यावर श्री. देवांनीं जे उत्तर दिले तें बाबावरील अढळ निष्ठा, श्रद्धा व विश्वास व्यक्त करणारे आहे. देव म्हणाले, ‘मला युक्ति बिक्ति कांहीं नको. बाबा सर्वज्ञ आहेत. तें काय माझ्या मनाची तळमळ जाणत नाहींत ? मग आणखी मुद्दाम विचारण्यांत स्वारस्य काय ? तें होऊन जेव्हां आज्ञा देतील तेव्हांच ज्ञानेश्वरी वाचेन.’ असें देव वदले तसी त्यांची तळमळ त्यांना स्वस्थ बसू देईना. रात्रीं श्री. देव बालकरामास भेटले व तुमच्यावर साईंनीं कशी कृपा केली, काय अनुग्रह केला असें त्यांना विचारूं लागले. उद्यां व्यास्तीनंतर सांगेन असें बालकराम म्हणाले.

वेचैन करणारा अधीरपणा

श्री. देव यांची बाबांच्यावर अढळ श्रद्धा होती है निर्विवाद; परंतु ज्ञानेश्वरी बाचप्याची तळमळ व त्या बाबतींत बाबांचा शांत मुऱ्यपणा यामुळे देवांचे मन अधीर ज्ञाले होते. एकीकडे बाबा सांगतील तेव्हांच वाचीन हा हठ निश्चय तर दुसरीकडे बाबा कधीं सांगतील यांची अधीरता. यामध्ये घड्याळाच्या लँबकाप्रमाणे त्यांच्या मनाचे हेलकावे चालू होते. आत्यंतीक निष्ठा, ती सफल ज्ञालीच पाहिजे अशी हठ खात्री पण होत नाहीं. अशी वस्तुस्थिति यांतून अशी अधीरता मिळाणि होते. भुक्तेलेला माणूस पानावर बसल्यावर जेवावयास मिळणार याची खात्री असूनही पान पूर्ण वाढण्याची घड वाट न पहातां घेतील ते पदार्थ खात राहतो. अशी अधीर भक्त गुरु अनुग्रहाबदल अगर उपास्य देवताबदल लागली कीं वेचैन करणारा

एक प्रकारचा अधीरपणा भक्ताच्या ठिकाणी निर्माण होतो. संत कबीर नाहीं कां देव कधीं भेटेल म्हणून टाहो फोडींत रस्तोरस्तीं वेड्यापिशाप्रमाणे फिरत असत? रामकृष्ण परमहंस नाहीं कां काळी मातेच्या दर्शनासाठीं अधीर होऊन रडत असत? मनाच्या असफल तळमळीतून निर्माण झालेली ही अधीरता आहे. शुद्ध व पवित्र अधीरता ही. संत कबीर वा परमहंस यांची गोष्ट निराळी, परंतु सर्वसाधारण भक्ताच्या हातून अधीरतेमुळे नकळत कां होईना पण चूक होण्याचा संभव असतो. घरांत लाडू केले असतां त्यांतील एक आई आपणांस नकी देणार अशी खात्री बालकाला असतांहि आई लाडू केव्हां देईल याची तें अधिरतेने वाट पहात असतें. एवढेंच नव्हें तर तें जवळपासच्या व्यक्ती-कडे लाडवाची मागणी करतें. बालकाच्या या अधिरतेत दोषास्पद काय आहे? आहे ही आणि नाही ही. अधीरता दोषास्पद नाहीं. मग जे दोषास्पद आहे तें बाबानीं पुढे स्पष्ट केले आहे.

बाबांचे आकस्मिक आमंत्रण

आरती आटोपून श्री. देव परत आले. व बालकरामाकडे बाबानी त्यांच्यावर केलेल्या अनुग्रहासंबंधी पृच्छा करूं लागले. आपणांस बाबानीं काय सांगितले हे बालक-राम सांगणार इतक्यांत देवानां ताबडतोब बाबानीं बोलाविले आहे असा निरोप आला. श्री. देव लगेच मशिदींत गेले. बाबा एकटेच पायरीवर खांबाळीं टेकून बसले होते. देव आल्यावर बाबानीं प्रथम दक्षिणेची गोष्ट काढली व नंतर देवाना म्हणाले, ‘माझी एक चिंधी हरवली अहे. येथे कोठे पडली आहे की काय बघ.’ देवानीं सर्व जाग शोधली परंतु चिंधी भिळाली नाही.

बाबा म्हणाले, ‘बघ बघ येथेंच कोठेंतरी पडली असेल. आतां होती ना माझ्याकडे.’

बाबा म्हणाले, ‘कोणी काट्यानें ती चोरली? तूं आलास तेव्हांहोती, जाईल कशी? तूंचे चोरलीस माझी चिंधी, देऊन टाक.

देव म्हणाले, ‘वाबा, मी कशाला चिंधीं चोरूं? आपन्या कृपेने मला पोटभर मिळतंय,’

बाबा म्हणाले, ‘तूंच चोरलीस, आण माझी चिंधी,’

एवढा वेळ शांतपणे बोलणारे बाबा एकाएकीं रागावले, व देवाना काय वाटेल ते बोलले.

“ तूंच माझी चिंधी चोरलीस, तुला चोरीची संवय आहे. येथे येतोस तो चोन्या करायला येतोन. इतके वय झाले तरी हे धंदे करायला लाज नाहीं वाटत? माझी चिंधी दे, नाहींतर तुला ठोकीन हाणीन मारीन,” असें म्हणून बाबा देवावर यांते कोपले व त्यांना मारायला धावूं लागले.

हा सर्व प्रकार पाहून देव स्तंभीत झाले. आपणास मुद्राम बोलाविले व त्याग्रमाणे आलों तो हा प्रकार. बाबावर त्यांची निष्ठा होती. बाबांचा कोप म्हणजे अनुग्रहाची नांदी हें ते जाणून होते. म्हणून कांहीं एक न बोलतां ते चूपचाप एका बाजूस उभे राहिले.

‘माझी चिंधी दे, बन्या बोलाने.’ असा बाबांचा आरडाओरडा चालंच होता. शेवटीं चल निघ येथून असें म्हणून त्यांनी देवांना हाकलून दिले.

देव निमूटपणे माघारी आले, ते हिरमुसले, पण निष्ठा असल्यामुळे त्यांनी सबुरी धरली व शांतपणे आपल्या उद्योगास लागले. संध्याकाळीं आरतीसाठीं देव मशिदींत गेले व गर्दीत एका बाजूस गुपचूप उभे राहिले. धरच्या पाळीव मांजरीला तिच्या कांहीं आगळीकीवरून मालकाने सपाटल्यास ती गुपचूप एका बाजूस बसून राहते. पण मनांत विश्वास असतो कीं तोच आपणास हांक मारून अज्ञाचा घास देर्इल. तसेच हें दृश्य होतें. या वेळेपर्यंत बाबांचा राग शांत झाला होता. त्यांना देवाची आठवण झाली.

‘तेथे कुठे गर्दीत दडला आहेस? असा वर जवळ ये,’ म्हणून त्यांनी देवांना हांक मारली. देव बाबाच्या जवळ येऊन त्यांचे चरण वंदून नग्रपणे उभे राहिले.

बाबा म्हणाले, ‘काय रे, आतांशा काय करीत असतोस?

देव म्हणाले, ‘कांहीं नाहीं. आपली सेवा करतो एवढेच.’

बाबा म्हणाले, “नित्यनियमाने ज्ञानेश्वरी वाचीत जा. तुझे कल्याण होईल!”

कल्पना करा कीं हें ऐकून देवांना किती आनंद व उत्साह वाटला असेल! मनीची आस बाबांनी पुरी केली. त्यांचे अष्टभाव दाढून आले व विनंम्र भावाने चरण वंदून म्हणाले, “बाबा आपल्या आशेप्रमाणे करीन, आपली कृपा व आशिर्वाद सदैव असूद्या.”

या नंतर बाबांनी जो उपदेश केला तो अति मोलाचा आहे. आजच्या काळीं तर त्याचे मोल फारच आहे. ज्या वृत्तीवर बाबा एवढे कोपले व जी घालविण्यासाठी एवढे शब्दांचे प्रहार केले ती वृत्ति आजच्या अध्यात्मांत व इतर हरएक व्यवहारांत फार बळावली आहे. बाबांच्या पुढील उपदेशाचे मर्म कळण्यासाठी या वृत्तीसंबंधी ओडेसे लिहिणे प्राप्त आहे.

अधीर वृत्तीमुळे नुकसान

माणसाच्या ठिकाणी कांहीं कांहीं वेळां मोठ्या विलक्षण व विक्षित गोष्टी असलेल्या दिसून येतात. मन अधीर असतें. या अधीर वृत्तीतून नको त्या गोष्टी करण्याची माणसाची प्रवृत्ती होतें. विद्यार्थी मग तो अध्यात्मांतील असो कीं शाळा कॉलेजांतील असो त्याच्या ठिकाणी हीं वृत्ति अधून मधून ढोकावत असते. ज्ञानाजीनांना

ती अडथळा करते. गुरुशिष्य संबंधांत ती निषेचा व विश्वासाचा घात करते. जै आपल्या गुरुला विचारावयाचै, सांगावयाचै व जै गुरुपासून मिळवावयाचै त्यासंबंधी गुरुला न सांगतां त्याच्या नकळत इतरत्र चौकशी करून तें मिळविण्याचा प्रयत्न करणे ही ती वृत्ति होय. डॉकटरकडे गेल्यावर तुला काय औषध दिलें, तुला डॉकटरनें काय सांगितलें असें रोगी जे एकमेकास चौकस दृष्टीने विचारीत असतात त्यामागें ही वृत्ति आहे. आजकाल विद्यार्थी वर्गात ही वृत्ति बरीच बळावलेली दृष्टोपत्तीस येते, शाळेत गुरुजींनी जै सांगितलें तें आत्मसांत करण्याचा प्रयत्न करण्यापेक्षां व आपल्या शंकाकुशंका त्यांना सांगण्यापेक्षां इतर अनभिज्ञ लोकांकडून आपले समाधान करवून घेण्यांत आजचा विद्यार्थी स्वतांला धन्य समजतो घरच्या अन्नापेक्षां बाजारी अन्नाची आस आज आमच्यांत अधिक दिसते. ज्याकडे जै मागावयाचै तें त्याच्यापाशी न मागतां इतरांना काय मिळालें, कसें मिळालें याची चौकशी करून आपलें काम साधून घेण्याची मानवाची वृत्ति असते. या वृत्तीला बाबांनीं चिंध्या चोरणे म्हटलें आहे, जी गोष्ट बाबांना विचारावयास पाहिजे होती. ती त्यांना न विचारतां श्री. देवानी त्या संबंधीं तिसऱ्याच माणसाकडे चौकशी चालविली, ही वृत्ति बाबांना नापसंत होती म्हणून बाबा अति रागावले.

बहुमोलाचा उपदेश

या संबंधी बाबांनीं देवाना जो उपदेश केला तो अध्यात्मांतच नव्हे तर व्यवहारां-
तही आचरण्या इतका मोलाचा व व्यक्तीचा विकास साधणारा आहे. बाबा म्हणाले,

‘सर्वधं भरजरी सुंदर शेला । बसलौं असतां तुज द्यावयाला ।
जासी कां चिंध्या चोरावयाला । संवई कां तुजला चोरीची ॥

अ. ४३-१३८.

तुला भरजरी वस्तु देण्यासाठी मी येशें बसलों असतां घरेघरी जाऊन चिन्ह्या कशाला गोळा करतोस ? असा बाबांचा भक्तांना सवाल आहे. कोट्याधीशाच्या मुलांने बडिलाकडे पैसा न मागतां तिन्हाइताकडे कां उसनवारी करावी ? घरी आई प्रेमांने आवडीचे पदार्थ खाऊ घालण्यास तयार असतां भूक लगल्यावर शेजारी जाऊन शिळा चतकोर खाणे काय चांगले ? निषेच्या जोसावर गुरुजीकहून जानाचा भरजरी शेळा मिळविण्याचा प्रयत्न करण्याएवजी मार्गदर्शिकांच्या साथाने चिंध्यांच गोळा करणारे विद्यार्थी अधिक नाहीं कां पाहाण्यांत येत ? रोग झाल्यावर योग्य डॉक्टरकडे जाऊन त्याच्या सल्लग्याने औषधपाणी करणे योग्य की तसाच रोग कोणास झाल्या असतां त्यास जी कोणतीं औषधें दिली असतील तीच आपण घेऊन बसणे योग्य ? दुसऱ्या प्रकारांत अपाय होण्याचा अधिक संभव, औषधोपचाराच्या बाबतीत जसा बुजबुजाट व गोळ शोऊन बसला आहे. तसाच ब्रकार अध्यासांत व शान्तार्जनांतही होऊन बसला आहे. आज ननातन्हेचीं औषधें व तज्ज असतांहि व सर्वे

साधारण समाजाचें आरोग्य विषयक ज्ञान अधिक असूनहि ज्या काळीं त्यांचा अभाव होता, अशा पन्हास वर्षीपूर्वीच्या काळांतील लोकांपेक्षां आजच्या लोकांचे शारीरिक आरोग्य खालावले आहे. ही वस्तुस्थिति आपग जाणतोच. हीच स्थिति अध्यात्मांतहि आहे. कधीं नव्हते एवढे संत वाढायाच्या ज्ञानाचें, कथा कीर्तन पुरागाचें अमाप पीक आपल्याकडे येत असूनहि एकंदर जनतेची प्रगति अध्यात्मिक आचरणाच्या हष्टीनं पन्हास वर्षीपूर्वीच्या लोकांच्या प्रगतीपेक्षां थोडी मागासलेलीच आहे. बाबानीं दर्शविलेली चिंध्याचोर वृत्ति आरोग्य व अध्यात्म दोन्ही ठिकाणी बळावल्यामुळे नानाप्रकाची ढोंगे व फसवाफसवी दिसून येते. अल्प श्रमांत व पैशांत आरोग्य संपादन करण्यासाठीं तजांचा सळा न घेतां बाजारांत जाऊन कोणाच्या तरी सांगण्यावरून औषध खरेदी करून तें घेण्याची आमची संवय. आमच्या आरोग्याचा घात करणाऱ्या ज्या कांही गोष्टी आहेत त्यापैकीं एक आहे. हाच प्रकार अध्यात्मांत अल्प काळात व वेळांत अध्यात्मिक कल्याण नव्हे व्यावहारिक स्वार्थ पदरांत पाडून घेण्यासाठीं सद्गुरुच्चै मार्गदर्शन न पत्करतां अननिज अशा गुरु म्हणविणाऱ्या माणसाच्या नार्दी लागें अगर दुसरा करतो म्हणून आपण तसें करणे ही गोष्ट खज्या अध्यात्माला मारक होत आहे. कुठेतरी कांहांतरी मिळवून सुधारणा साधण्याची ही वृत्ति जिला बाबा ‘चिंध्या चोरगे’ म्हणतात, आरोग्य, अध्यात्म वा विद्यार्जनात ढोंगबाजीस व स्वार्थ साधुपणास उत्तेजन देणारी आहे. यामुळे आरोग्य, अध्यात्म व विद्यार्जन तिन्हीही घोकनांत आलीं आहेत. ही वृत्ति नाहींशी होणे आवश्यक आहे. हा घडा भक्ताना शिकविण्यासाठीं देवांना निमित्त करून बाबा एवढे के पले व रागावले,

अशा स्थिरीत आपले कर्तव्य काय हे स्पष्ट आहे. व्यक्ति तितक्या प्रकृती असणारच, निष्णात डॅक्टर रोगाची चिकित्सा करून रोगाच्या प्रकृतिमानास धरून औषध योजना करीत असतो, तद्वत सद्गुरु ज्याच्या त्याच्या प्रवृत्ति प्रमाणे, अध्यात्मिक पातळीप्रमाणे मागदर्शन कीत असतात. प्रकृतिमानास धरून केलेली योजना फलदायी होत असते, जै दुसऱ्याच्या कार्मी आले, तेच आपल्याहि कार्मी येईल असेनाही. हे ध्यानात ठेवून व्यवहारात काय किंवा अध्यात्मांत काय, मन अधिर न होऊ देता तजा वा गुरुवर पूर्ण निष्ठा ठेवून वागवै व त्यांचा आघ.र कधीहि दूर सारु नये. असे करण्यांतच आपले खरे कल्याण नाहीं काय?

“ त्यानंतर निकामलिक या समागमें सैन्य देवोन रखाना केला ॥ त्याणहे सीद महाल विलाईत घेतली ॥ त्यावर देवगिरी काबिज केली ॥ तेथेहि म्लेंछ जये पावळे ॥ रामदेवराजा आणि हेमाडपंत हे दोघे गुत जाले ॥ त्याउपर महाराष्ट्र-राजा राजा वरि पातस्याहि हळ्ळा जाला ॥ मग सर्ब विलाथ यावत् देवगिरी राज्य दस्त केली ॥ त्यानंतरे मलिक बहादुर प्रमादला ॥ ते समई श्री पंढरपुरीं नामदेव सिंपा हरिभक्त होता ॥ तो श्रीवाराणसीचे यात्रेस जातां पातस्यानें बोलाविला ॥ हिंदु कुफराणदार म्हणोन त्याचा अंत पाहो लागला ॥ त्यास खाने सानक कंहुरि मोहोरे ठेविली ॥ भक्ष म्हणोन बळत्कार करौं लागला ॥ ते समई श्रीविठ्ठल भक्तकैवारि ॥ त्या कंहुरिचीं पुष्ये जाली ॥ ते करामत देखोन पातस्या आश्चिर्य पावला ॥ तेधबां नामदेवा प्रत विचारौं लागला ॥ जर तु जातिचा कोण होसी ॥ त्याणे सांगितलें कीं माझी जात सिंपा ॥ येसे बोलिले ॥ मग नामा दास्त केला ॥ त्याचा आशीर्वाद पातस्यासि फळला ॥ तो पातस्या प्रमादला ॥ त्याचा पुत्र सुलतान तोगिल ॥ त्याचा पुत्र सुलतान पेरोजस्या ॥ ” मलिक बहादुर ऊर्फ मलिक गाझी बेग ऊर्फ गिआसुहिन तुधलक हा त्यावेळी दौलताबादेचा अधिकारी म्हणजे सुलतान होता, त्याची आणि नामदेवांची भेट इ. स. १३२१ ते १३२६ (शके १२४३ ते १२४६) च्या काळांत केवळांतरी झाली असावी. वरील चमत्कार ज्या स्थळीं झाला त्या स्थळाची व विरोध करणाऱ्या सुलताना-संबंधीची निश्चित माहिती या बखरीतील मजकुरावरून मिळते.

सुलतानाचा हुक्म

शिखांच्या आदिग्रंथांत ही चमत्कार कथा निराळ्या संदर्भात गोविली आहे. त्यात मेलेली गाय पुढे करून सुलतानानें ती जीवंत करण्यास नामदेवांना फर्माविले, त्या परीक्षेत नामदेव विजयी झाले व सुलतान आणि त्याचे मुळा कसे फारित झाले या अद्भूत प्रसंगाचे वर्णन वेगळे कथानक देऊन केले आहे. लोकांत खळवळ उडवून देणारी ही जी घटना घडली त्यावेळी नामदेव व सुलतान यांच्यामध्ये एक मोठा उद्घोषक संवाद झाला तो मनन करण्यासारखा असून त्यावरून नामदेवांच्या मनात त्यावेळी कोणते विचार घोळत होते याचे स्पष्ट दर्शन होते आणि म्हणून हिंदी पद्धांतील त्या संवादाचा आवश्यक तेवढा भाग मराठीत अनुवाद करून पुढे दिला आहे—

नामदेवाकडे पाहून सुलतानानें पृच्छा केली, “तो राम तुझ्या कसा उपयोगी पडतो ते मी पाहतो बोल! ही मेलेली गाय जिवंत कर नाहींतर तुझी गर्दन उडवीन.” नामदेव शांतपणे उत्तरले, “असें कसे होईल? ठार मारलेला प्राणी कोणासाहि जिवंत करतां येत नाहीं! माझ्या करण्यानें कांहीं होणार नाहीं. राम जे करील तेच होईल.” हे ऐकून बादशहा अहंकारास ‘चढळा. त्याने एक मस्तू हड्डी नामदेवांच्या अंगावर सोडून दिला! जबल्लच असलेली नामदेवांची आई

भयभीत होऊन रुङ्गं लागली. ती नामदेवांना म्हणाली, “रामाला सोडून खुदाची भक्ति कां करीत नाहीस ? नामदेवांनीं तेजस्वी शब्दांत निश्चयपूर्वक सांगितले “मी तुझा मुलगा नाहीं आणि तू माझी आई नाहींस ! माझा देह पडेपर्यंत मी हरीचे गुण गात राहीन.” लोक म्हणाले, “हे बादशाहा ! आमची विनंति ऐका. नामदेवाच्या भारंभार सोने घेऊन त्यांना सोडून द्या. बादशाहा म्हणाला, “मी अशी मालमत्ता घेईन तर मला दुर्गति प्रात होईल. स्वतःच्या धर्माच्ये पालन करण्याचे सोडून मा संपत्तीचा संग्रह करू काय ?”

पायांत वेडी व हातांत टाळ अशा स्थिरींत नामदेवांचे भजन चालून होते.

बादशहा शेवटीं शरण आला. त्यास, “तूं सत्यानें व शीलानें आचरण कर” असा नामदेवानीं उपदेश केला.

ज्या आत्मविश्वासानें नामदेवांनीं या प्रसंगास तोंड दिले तो आत्मविश्वास, ते चैतन्य, ती अस्मिता दिड्मूळ झालेल्या जनतेंत निर्माण करण्याची या काळांत आबद्धकता होती. याच काळांत भक्तिमार्गाच्या कार्योत नामदेवांनीं भारतभर प्रिलून प्राण ओतला. त्याला चैतन्यदायी टबटवी आणली आणि भक्तिमय जीवनाच्या प्रवाहांत अनेकांना आणुन सोडले.

डॉ. मोहनसिंह दीवाना, एम्. ए., पी. एच्. डी., डी. लिट्., यांनी संपादिलेल्या “नामदेव की नई जीवनी” या इ. स. १६९६ मध्ये लिहिलेल्या एका चरित्र काव्यांत वरील घटनेतील सुलतानाचे नांव शाह सलीम असें दिले आहे. भक्तमाल नांवाच्या पर्शियन काव्यांत ही घटना फिरोजशाहाच्या कारकीर्दीत झाली असे त्या काव्याचा लेखक अनंतराम लिहितो. सुलतान फिरोजशाह खिलजी हा नामदेवांचा समकालीन होता. तो दिल्लीच्या सिंहासनावर इ. स. १२८२ मध्ये बसला व इ. स. १२९३ मध्ये काल्पवश झाला. म्हणजे वरील घटना शके १२०४ ते १२१८ सुमारास केव्हांतरी झाली असावी असें अनुमान करतां येते.

ईश्वर भक्तीचा प्रचार

या तिस या पद्यावेंत नामदेवांनी कीर्तन भजनाच्या द्वारा विष्णुलक्ष्मामाचा आणि ईश्वरभक्तीचा एवढा प्रचार केला कीं त्याचा प्रभाव सौराष्ट्र व उत्तर भारतीय साहित्यावर झाल्याशिवाय राहिला नाही. नदी कोरडी पडली तरी तिच्या पात्रांत थोडे उकरतांच जसा पाण्याचा प्रवाह झुळझुळतांना दिसतो, त्याप्रमाणे नामदेवांच्या प्रभावाचे परिणाम त्यांच्या नंतर होऊन गेलेल्या सौराष्ट्र व उत्तर भारतीय माषिकांमध्ये आढळून येतात. हे नामदेवानंतर पन्नास वर्षीनी होऊन गेलेल्या भक्तकवि नरसी मेहतांच्या (शके १३४-१४००) नामदेवासंबंधी काब्यसंग्रहांतील गौरवपर उद्घारावरून दिसून येईल.

- (१) जेणे नामानुं छापरुं छाई आत्युं (पृ. ४)

(२) रामानुं नाम नामदेवे लीधुं (पृ. ७)

(३) नामा हाथ ते दूध पीला...नामानुं छापरुं आत्युं छाई (पृ. २०)

(४) नामदेव गाय सजीवन करे...ते नामदेवनी जीवाडी गाय (पृ. ३२)

(५) नामानुं छापरुं छाई दीधुं (पृ. ८५)

(६) नामानुं छापरुं छाईने आपीयुं कबीरानी राखी अविचल वाणी (पृ. ५५३)

(७) सोई नामदेवनुं देवळ फेरब्युं (पृ. ५५६)

(८) नामा हाथते दूध पीईल देवा...
नामाचा छादरा दिला छाई (पृ. ५६२)

(९) पंढरपूर नगर छे एक, तेमां नामो सोई विशेक,
नामदेवनु हरिसि प्रीत (पृ. ५७१)

[ही अवतरणे श्रीनामदेव चरित्र-प्रस्तावना व समीक्षण, र. ह. भाटुंकर,
पृ. १०० या लेखांतून घेतली आहेत.]

पुढे नामदेवांनी राजस्थानकडे संचार केला. ठिकठिकाणच्या मुकामांत त्यांनी भजन कीर्तनाचा पाऊस पाडला, त्यामुळे राजस्थानच्या जीवनाबर अनंतकाळ संस्कार करणारे परिणाम झाले. जयपूर, भरतपूर, जोधपूर, बिकानेर आणि अलवर येथील नामदेवांची सार्वजनिक मंदिरे ही त्यांच्या कार्याची ओजहि साक्ष देतात. सामाजिक-इष्या नामदेवांच्या पदयात्रेचा दुसरा असा परिणाम झाला कीं या भागांतील शिंपी तेळ्हांपासून स्वतःस नामावंशी छिपा दर्जी असें म्हणून लागले. या जमातीची संख्या राजस्थानांत हल्दी मोठ्या प्रमाणांत आहे.

राजस्थानांतील प्रसिद्ध कवयत्री मिराबाई (इ. स. १४९८ ते १५४६) यांनी, पूर्व कवीचा उल्लेख करतांना नामदेवांचाहि भावपूर्ण शब्दांत निर्देश केला आहे.

मँहरे नैणाँ आगे रहाजो जी, स्याम गोविन्द ॥ टेक ॥ दाम कबीर घर बालद
जो लाया, नामदेवकी छान छबन्द । दास घना को खेत निपजायो, गज की टेर
सुनन्द... ॥

सब सन्तों का काज सुधारा, मीरा सुंदर रहन्द ॥

मीराबाई की शब्दावली, पा. ३६

[हे श्यामवर्ण गोविंदा ! माझ्या डोक्यासमोर तुम्ही रहा. आपण कबीराच्या
घरीं बैल आणला, नामदेवाचे छप्पर शाकारून दिले, धन्नादासाच्या शेतांत बी पेरलेल
आणि गजेन्द्राचा धांवा ऐकून त्याच्या सहाय्यार्थ धांवून गोलात. सर्व संतांची ६
केलीत. परंतु मीराबाईपासून तुम्ही दूर राहातां.]

हिंदू मुस्लीम ऐक्याचे प्रयत्न

राजपुतान्यानंतर नामदेव वैष्णव मंडळासह भक्तिमार्गाचा प्रचार करीत प्रयाग वाराणसी, गया इत्यादि क्षेत्रांच्या ठिकाणी गेले. यावेळी उत्तर भारतांत मुसलमानी सत्तेचे एकछत्र झाले होते, तत्परिणामां भारतीय समाज दुभंगून गेला होता. नामदेवांनी हिंदी भाषिकांच्या या प्रदेशांत कीर्तन संस्थेच्या प्राचीन व्यासपीठावरून एकेश्वरवादाचा विशुद्ध भक्तीचा, जाति-वर्ण-निरपेक्ष मानवधर्माचा आणि सदाचारपूर्ण जीवनाचा आदेश हिंदी भाषेत दिला. हिंडु-मुसलमानांच्या ऐक्याचे प्रयत्न केले आणि मानवीसमतेचा पुरस्कार केला. नामदेवांच्या हिंदी लेखन प्रेरणेच्या विशिष्ट कालाची संगति अंतर्गत विचारावरून अशाप्रकारे लावतां येते. हिंदी साहित्यांत नामदेवांच्या या कार्याची पदचिन्हे कायमची उभटली आहेत. दक्षिण भारतांतून उत्तरेकडे जाऊन रामानंदाने (शके १२२२ ते १३७०) हेच कायं रामभक्तीचा प्रचार करून पुढे चालू ठेवले. डॉ. जे. एन. फुंकुंहार म्हणतात की—

“प्रस्तुत, शीखांच्या ग्रंथांत त्यांची (नामदेवांची) कित्येक पदे आहेत आणि रामानंदाच्या आगमनापूर्वी ज्या थोड्या भक्तांनी त्याचा मार्ग तयार करून ठेवला होता त्यापैकी नामदेव हे एक होत...” पृ. २९८.

यानंतर डॉक्टरसाहेब पुढे लिहितात—

आतां आपण उत्तर भारतांतील रामभक्तीच्या महत्वाच्या आंदोलनाकडे वळूया. या आंदोलनाचा प्रमुख नेता जो रामानंद त्याच्यापूर्वी मराठा देशांतील विशेषतः नामदेव आणि त्रिलोचन व उत्तरेकडे सुदूर आणि वेणी असें कित्येक वैष्णव भक्त होऊन गेले ” पृ. ३२७

[An out line of Religious Literature of India, J. N. Forquhar, 1920 रामनंदाचे शिष्य कबीरदास (शके १३२२ ते १४४१) यांनी नामदेवासंबंधी अनेक प्रशंसापर उद्गार काढले आहेत. वाळवी म्हणून—

(१) गुरपरसादि जैदेवो नामा । भगति के प्रभु इनहि जाना ॥

(आदि श्रीगुरु ग्रंथ साहब जी, पृ. ११०७)

(२) कालि जागे नामा जैदेव । (तत्रैव पु. ५०७)

(३) जैदेव नम्मा विष सुदामा । तिन कड़ किया भई है आपार ॥

ही उदाहरणें पुरेशी आहेत. कबीरदासांना नामदेवांनी विचारस्फूर्ति दिली. हिंदू व मुसलमान यांना समान धर्माची शिकवण नामदेवाप्रमाणे कबीरानें दिली. हिंदू मुसलमान धर्मातील खोट्या पृथकतेबहुल दुःख प्रगट केले. दोनहि

धर्मातील रूढींचा व विशिष्ट आन्चार धर्मचा निषेध केला व एका सामान्य धर्माची-मानव धर्माची-दिशा दाखवून दिली. हे अनेक उदाहरणे देऊन स्पष्ट करतां येहील.

आपुन देव देहग आपुहि आपु लगावै पूजा ।

जल ते तरंग, तरंग ते जल कहन सूनन को दूजा ॥

(तूंच देव, तूंच मंदिर, आणि तूंच पूजा करितोस. पाणी तेच तरंग, तरंग म्हणजे पाणी. सांगताना व ऐकताना ती पुथग् वाटतात एवढैच.)

नामदेवांच्या या पद्य चरणांतील विचारांची पडऱ्याया कबीरदासांच्या पुंढील काव्यचरणात पुरतीच जाणवते.

गहना एक कनक ते गहना, इन मँहें भाव न दूजा ।

कहन सुनन को दुह कर यपिन इक नमाज इक पूजा ॥

[अहंकाराची वेगवेगळी नांवे आहेत. त्यामध्ये दुजा भाव नाही. बोलण्यासाठी, एकण्यासाठी तुम्ही दोन नांवे ठेवली आहेत. एकाचे नांव नमाज आणि एकाचे नांव पूजा इत्यादि]

कवीर व नामदेव

कबीरदासांच्या काब्यावर पडलेली नामदेवांच्या विचारांची आणि अभिव्यक्तीची छाया तिच्या प्रगटीकरणांत आणि व्यक्त केलेल्या आशयांत वारवार दिसते. याबाबहुंत ढाँ, मोहनसिंह दिवाना लिहितात, “रामानंदापेक्षांहि गोरखनाथ, जयदेव आणि नामदेव या त्रयींचा कबीरावर जास्त प्रभाव पडला होता. विशेषतः नामदेवांच्या मोठ्या प्रमाणांत पडलेल्या प्रभावाचे सहज आकलन होऊं शकते.”

—कबीर और भक्ति आंदोलन, पृ. १८

वरील विवेचनावरून वाराणसीच्या परिसरांत नामदेवांचे वास्तव्य अनेक वर्षे होते. त्याच्या तेथील पायाभूत कामगिरीने पुढील भारतीय कर्वीना प्रभावित केले व त्याच्या भागवत धर्माच्या शिक्कवणमिनुक्ते त्यांचे अध्यात्मिक पोषण काले, शिवाय, या कालांत हिंदी काव्यरचना करून हिंदी साहित्यांतहि त्यांनी स्वतःला मानांचे चिरंतन स्थान मिळवून ठेबले आहे. नामदेवांची ही पदयात्रा शके १२५९ च्या सुमारास संपली.

श के १२६० वर्ष ५ स नामदेवांचे शिष्य चोखामेळा मंगळवें येथे घराचे इतर कोसळून स्थांत गाढले गेले. चोखोबांच्या निधनाची बातमी समजतांच नामदेव मंगळवेळ्यात गेले, तेथे चोखोबांच्या अस्थी गोळा केल्या आणि आणि त्या पंढरपुरात आणून देवांच्या महाद्वार्गी या हरिजन संतांचे निरंतर स्मारक

उमे केले. देशाच्या विकासांत अडथळा निर्माण करणारी अस्पृश्यता ही आजच्या प्रमाणे त्याकालांत एक समस्या होती. नामदेवांनी हरिजनांचीहि सेवा करून अस्पृश्यो-द्वारावरील श्रद्धा व महत्व जगास पटवून दिले. सामाजिक विषमता दूर करण्याचे त्यांनी जे प्रयत्न केले त्यापैकी हा एक प्रयत्न होता.

पंजाबांतील पट्टशिष्य

शके १२६१ च्या सुमारास पुनः नामदेव उत्तरेकडे गेले असे जन्मसाखी व इतर पंजाबी साहित्यावरून म्हणतां येते. त्यांत दिलेल्या हकीगितीवरून नामदेव हे एकटेच द्वारका, मारवाड, हरद्वार मार्गे पंजाबांत गेले होते. तेथें अमृतसर जिल्ह्यांतील भूतविंड या गांवीं येऊन भागवत धर्माचा परिचय खेडोपाडीच्या लोकांना करू लागले. त्या गांवीं अडोली नांवाची एक विधवा ल्ही होती. ती मोलमजुरी करून राहात असे. तिला एकुलता एक मुलगा होता. त्याला नामदेवांनी मरतां मरतां वाचाविले. व अनुग्रह दिला. हाच मुलगा पुढे नामदेवांचा पंजाबांतील पट्टशिष्य बहोरदास म्हणून प्रासिद्धीस आला. नामदेवांच्या धुमान येथील देवालयाची व्यवस्था अद्यापि बहोरदासांच्या वंशजाकडे आहे.

भूतविंडचा निरोप घेऊन गुरुदासपूर जिल्ह्यांतील मरड या गांवीं व तेथून पुढे पाण्याचा दुष्काळ असलेल्या भट्टिवाल या गांवीं नामदेवांनी प्रयाण केले. तेथील लोकांनी नामदेवांनी सांगितलेल्या जार्गी तलाव खणला, त्या ठिकाणी उत्कृष्ट पाणी लागले. नामदेवांच्या स्मरणार्थ या तलावास “नामियाना” असें म्हणतात. भट्टिवाल येथें जाळ्ठो व लद्धा या नांवाचे दोन शिष्य नामदेवांना मिळाले. त्यापैकीं जाळ्ठो ऊर्फ जाल्हण हा व्यवसायाने सुतार होता. पहिल्या तीर्थयात्रेत तो नामदेवांच्या बरोबर आला होता असें पुढील अभंगचरणावरून म्हणतां येते, “निवृत्ति, शानेश्वर, जनमित्र, सोपान। सांवता जाल्हण घेऊनी सरिसें ॥” तो मूळचा या भट्टिवाल गांवचा. पंदर-पूरची तो वारी करीत असे. भट्टिवाल येथें त्याचे स्मारक आहे. नामदेवाचा दुसरा शिष्य लद्धा हा धुमानजवळ सखोवाल गांवचा खत्री होता. तो गांवांत व्यवसाय करून नामदेवांच्या शिकवणीचा प्रसार करी.

त्यानंतर नामदेव अमृतसरनजिक २५ भैलावर गुरुदासपूर जिल्ह्यांतील एका जंगलांतील रमणीय तलावाजवळ वस्तीस येऊन राहिले. नामदेवाच्या सान्निध्यांत या जंगलाचा संपूर्ण कायापालट झाला. तेथें एक गांवच वसले. फिरत फिरत या ठिकाणी नामदेव गेले म्हणून त्यांनी त्या वस्तीस धुमान असें नांव दिले. या गांवाला निसर्गाचा वरदहस्त पुरेपूर लाभलेला आहे. भोवतालची वृक्षराजी, त्यावर असणारे मोर, पोपट, मैना, चक्रवाक् इत्यादि पक्षी प्रवाशांचे लक्ष चटकन् वेधून घेतात. या धुमान गांवाल्यात तीन

मोठे पाण्याचे तलाव आहेत. त्या तळ्यांचाहि नामदेवांच्या तेथील बारतव्यांत इतिहास बनला आहे. तेथें नामदेवांच्या शिष्यामध्ये प्रसिद्ध असलेला केशो हा त्यांना मिळाला, केशो अविवाहित होता. त्यामुळे त्यास कसा कलंधर असेहि म्हणत. तारा नामक गांवचा तो खत्री. महारोग झाल्याकारणानें जिवास कंटाकून आत्महत्या करण्याच्या तो विचारांत होता. त्यावेळी कोणी त्यास श्री स्वामी नामदेवाकडे जाण्यास सांगितले. त्याप्रमाणे धुमान देशें जाऊन नामदेवांच्या चरणीं तो लागला. नामदेवांना त्याची दया येऊन त्यास मनोमन देवाचें स्मरण करून त्या तळ्यांत त्यांनी स्नान करण्यास सांगितले. त्याप्रमाणे त्या तळ्यांत स्नान करीत राहिल्या-मुळे त्याचा महारोग संपूर्ण बरा झाला. यापुढे तो नामदेवांच्या सेवेला राहूं लागला. एकदां सहज नामदेवांनी या शिष्यास विचारले, “बेटा ! तुला रोज भजनास येण्यास कां वेळ होतो ? त्या शिष्यानें त्यांना आपणास स्नानास पाणी मिळण्यास फार अडचण पडत असते असें सांगितले. शिष्याचे म्हणणे नामदेवांना पटले व त्यांनी आपल्या बैठकीच्या मागच्या बाजूला आणखी एक तलाव खणला व सर्व शिष्यवर्गांची कायमची सोय केली. केसो कलंधर हा भावलपुर संस्थानांत भागवत धर्माचीं शिक्कण देत असे. भावलपुर येथें त्याचा आश्रम असून त्यांची समाधीहि तेथें आहे. त्याचा आश्रम “कलधारीकी गदी” या नांवानें ओळखला जातो. भावलपुर हे विभाजनाच्या वेळी पाकिस्तानांत गेले.

घुमान येथें नामदेवांचे वास्तव्य सुमारे १० वर्षे म्हणजे शके १२७१ पर्यंत होते. पंढरपूरास जाण्याकरितां घुमानहून मकर संक्रातीच्या दिवशीं नामदेवांनी प्रयाण केले म्हणून तेथें प्रतिवर्षी माघ शुद्ध २ रोजीं महायात्रा भरत असते. पंढरपूरास शके १२७२ मध्ये येऊन विकृत संवत्सर आषाढ व० १३ रोजीं पांडुरंगाचे चरणाजवळ त्यांनी आपली जीवनज्योत परमात्म्यांत विलीन केली. अशाप्रकारे या मध्युगीन भारताच्या थोर व क्रियाशील भक्तांची त्या ठिकाणी अवतार समाप्त झाली.

सौभग्य भाषेत उपहास

पंजाबांतील वास्तव्यांत नामदेवांनी हिंदू-मुसलमान धर्मांतील रुढीवादाचा आणि कर्मकांडाचा सौम्यपणे उपहास केला. जो परमेश्वराची एकनिष्ठ सेवा करतो तो निर्भय व भक्तिपरायण बनतो. त्याचें जीवन प्रेममय होते, भूतदया आणि सर्व भूतांत आपण आहोत ही भावना आचरणांत आणल्यास निर्वाणपद दूर नाही. ही उदात्त, थोर व भव्य शिकवण आपल्या शुद्धचरणांने त्यांनी त्यांनी दिली. नामदेवानंतर रामानंद, चैतन्य यांनीहि भारतभर ऋग्मण करून मानवधर्म प्रचाराचे कार्य केलें. या साधु-संतांनी पेरलेल्या या विचार-बीजांतुन भारतांतील हिंदू-मुसलमानांच्या ऐक्याचे प्रयत्न संत कबीरदास व श्रीगुरु नानकदेव यांनी केले

आणि या प्रयत्नांतून शीख धर्माचा प्रचंड वृक्ष निर्माण झाला. त्यांतच अनेकांना मानवतेचे खरेखुरे दर्शन झाले. तरवारीच्या जोरावर मराठ्यांनी केलेले कार्य काळाच्या ओघांत नामशेष झाले परंतु नामदेवांनी केलेले सांस्कृतिक उत्थापनाचे कार्य उत्तर भारतांत असर झाले आहे. विनोबा लिहितात, “भक्तिक्षेत्रांत नामदेवांचा पराक्रम सामान्य नव्हे. ज्या पंजाबला शिकंदर बादशाहा जिंकू शकला नाही त्याला नामदेवाने आत्मसात केले. शिकंदराला जेथून परतावें लगले ती जागाही मी पंजाबांत पाहून घेतली. दुमान येथील नामदेवांचे स्थानही पाहिले.

नामदेवाची पंजाबी भजने नानकाच्या पूर्वी दीडशे वर्षे पंजाबांत गाजत होतीं. त्यामुळे त्या भजनांचा शीखांच्या गुरुग्रंथांत सहज स्थान लाभले. भारताच्या राष्ट्रीय एकतेचे केवडे बिशाल कार्य नामदेवांनी केले! याहून थोर दिग्विजय तो काय असणार? “नम्र झाला भूतां तेणे कोंडीले अनंता” हेच खरे. (श्रीनामदेवरायाची सार्थ गाथा भा. द. वा, सं. प्र. सी. सुवंध, यावरील अभिप्राय पृ. ८)

सध्यां मराठी ही धार्मिक भाषा असलेले चाळीस हजार लोक पंजाबांत आहेत.

नामदेवांचे पंजाबांतील स्मारक

दुमान येथे नामदेवांचे स्मरणार्थ सरदार जस्सासिंग रामगडिया यांनी “श्रीबाबा नामदेवजी गुरुद्वारा” बांधून दिले. या स्मृतिमंदिराच्या विस्तीर्ण आवारांत नामदेवांचे प्रसिद्ध शिष्य वहोरदास यांचे समाधिमांदिर, श्रीकृष्णमांदिर व महादेवांचे मंदिर अशी तीन मंदिरे आहेत.

गुरुद्वारा तळ्याची दुरुस्ती महाराजा रणजितसिंह यांची सासू माई सदाकुंवर (सदाकौर) यांनी एकोणिसाव्या शतकाच्या उत्तराधीत करून दिली.

भारत व पाकिस्तान हर्दीत पुढील ठिकाणी नामदेवांची स्मृति मंदिरे असून त्यांचे लक्षावाधि अनुयायी पंजाबांत आहेत. मरडी (जि. अमृतसर, पोस्ट भुंगली) दुनियपूर (जि. मुलतान), भावलपूर, बस्सि (पेसू, पतियाळा), पकावरोड (जि. मुलतान) लाहोर, अमृतसर, गुरुदासपुर, लायलपुर, जालंदर, लुधियाना, अंबाला, रोहेतक, भिवानी, हिसार.

नामदेवांच्या परिवारांत त्यांच्यामागून जन्मलेले आणि त्यांच्याकहून विचार स्फूर्ती घेणारे निरुण भक्तिप्रवाहांचे प्रवर्तक संत कबीरदास, हिंदू-मुस्लिम ऐक्य घडवून आणणारे महान् तत्वदर्शी श्रीगुर नानकदेव, तर्सेच नामदेवाकहून काव्यस्फूर्ती लाभलेले दुकाराम हीं नांवें भारताला अविस्मरणीय आहेत.

ते दिव्य आश्वासन !

मज भजती जे अनन्यपणे । सेविती नित्याभियुक्तमने ।
तयांचा योगक्षेम चालविणे । ब्रीद हैं जाणे मी माझे ॥

भगवान श्रीकृष्णाने गीतेच्याद्वारे व श्रीसाईबाबानीं साई सच्चरिताच्यारूपाने मनुष्य मात्राला अत्यंत जरूर असलेले आश्वासन स्पष्ट शब्दांत देऊन ठेविले आहे. मनुष्याला कोणीतरी धीर द्यावा लागतो; मार्ग दाखवून द्यावा लागतो. माणसाच्यामार्गे ईश्वराने पोटापाण्याची चिंता लावून ठेविली आहे. माझे कसें होईल, दुपारची वेळ कशी जाईल, माझ्या कुटुंबियांचे, माझ्या बायको पोरांचे कसें होईल, ही चिंता माणसाच्या मार्गे सदासर्वकाळ लागून राहिलेली असते.

‘योगक्षेमम् वहाम्यहम्’

जे अनन्यभावे माझी आठवण करतात, ज्यांना माझ्याशिवाय दुसरे कांहीही श्रेष्ठ वाटत नाही, ज्यांना मी हेच सर्वस्व वाटते, त्यांची काळजी मी वहातो. त्यांनी पोटापाण्याची, संसाराची चिंता वहाण्याचे कारण नाही.

‘योगक्षेमम् वहाम्यहम्’ भगवंतानीं दिलखुलासपणे आपल्या अनन्य भक्ताला दिलेले केवढे हैं मऱ्याचे आश्वासन आहे ! आणखी काय पाहिजे हो तुम्हांला ? तुमचा सारा भार मी वाहतो. त्याची चिंता तुम्ही कशाला करतां ?

मी माझे कर्तव्य जाणतो

आणि बाबांनी त्याच भगवत वाणीचा अनुवाद करून आपल्या प्रिय भक्तांना आश्वासन देऊन ठेविले आहे की—‘मज भजती जे अनन्य भावे । सेविती नित्याभियुक्तमने । तयांचा योगक्षेम चालविणे । ब्रीद हैं जाणे मी माझे ॥’

तुम्ही आपले कर्तव्यपालन करा. मला माझ्या कर्तव्याची पूर्ण जाणीव आहे. ती दुसऱ्या कोणी करून देण्याची सुर्लीच जरूरी नाही. त्या माझ्या कर्तव्याचा विसर मला केव्हांहि पडणार नाही. विसर पडतो तुम्हांला ! चुका करतो, घसरतां तुम्हीं ? त्यांत सुधारणा करा. मला अनन्यभावे शरण जा. सारा भरिभार माझ्यावर लोटा आणि मोकळे व्हा !

परंतु असें घडत आहे का तुमच्याकळून ? तुम्हीं मायामोहाच्या पसान्यांत छुंबून गेलेले आहोत ! कुठे हीत आहे तुम्हांला माझी आठवण ?

माझी अगाध लीला

माझी अगाध लीला तुम्हीं अजूलही जाणूं शकलां नाहीं. का? तुम्हीं
गाढ झोपीं गेलेले असतां. पहांटे उठून पहातां तेव्हां फुलांपानांवर मौतिकों-
प्रमाणे सुंदर दंबिंदु दिसतात! ते स्वर्गातून कोण बरें पाठदितो? त्यांना
नवजीवन, चैतन्य व सौंदर्य कोण बरें देतो? या जगावर सकाळच्या प्रहरी हजारो मैलांचा
प्रवास करून सूर्य किरण नाचत बागडत येतात ते कोणामुळे? जग प्रकाशांत डुबून
जातें व आपले व्यवहार उत्साहानें करूं लागतें तें कोणामुळे? आहे का माहीत? आणि
न चुकतां, खंडन पडतां हे चमत्कार रोजच्या रोज नेमानें घडत असतात! कधीं केला
आहे याचा विचार तुम्हीं!

सर्वत्र मधूर व सुगंधी वाप्याची कुलूक झुळु झुळु वहात असते; आकाशांत काळे दृग जमा होतात आणि मग पृथ्वीवर पर्जन्य वृष्टि होते. फुलांपानांची, लतापहऱ्यांची, पशुपक्षांची आणि मानवांची तहानभूक निविष्यासाठी पर्जन्य धारा सळसळ करू लागतात ही सारी कोणाची कृपा ? हें सारे कोणासाठी ?

त्याचे अचाट सामर्थ्य

आणि त्याच सुषिणियंत्यानें तुम्हांशही योगक्षेमम् वहाम्यहम् असें आश्वासन देऊन ठेविले आहे. असें आश्वासन देगारा व तें पूर्ण करूं शकणारा भगवंताशिवाय दुसरा कोण बरै आहे?

तुम्हांला काय पाहिजे ? आसरा, निवारा, पोटापाण्याच्या भ्रांतीचा विसर. तें आश्रासन भगवंतानीं तुम्हांला कधीच देढून ठेविलें आहे. बाबानीं त्याचाच अधिक खुलासा किंवा स्पष्टीकरण सञ्चरितांत ठार्यी ठार्यी केलें आहे. बाबाही तेंच सांगतात आणि बाबा म्हणजे प्रति भगवंत. ते सांगतात—

‘जो मजलागीं अनन्य शरण । विश्वासदुक्त करी भद्रजन ।

माझें चिंतन, माझें स्मरण । तयाचें उद्धरण ब्रीद माझें । ’

आणखी सांगतात—

लक्ष लावी जो मजकडे । नाहीं तयासी कैचेही सांकडे ।

तोंच माझा जै विसर पडे । माया कोरडे उडवी तै ॥

उवा घालविष्यासाठीं खात्रीलायक ठरलेले 'लायसॉफ तेल' वापर
गिरगांव : बापट ब्रदर्स — दादर : वसंत फॉर्मसी

आग्हांला त्याची दाद नाही

भगवंतानीं, बाबानीं किंवा इतर थोर साधुसंतानीं कितीहि गोड व प्रेमाच्या शब्दांत आश्वासन देऊन ठेविले असलें, तरी आम्हांला कुठे आहे त्या वचनाची दाद ! आम्ही खोट्या मायेच्या जाळ्यांत अडकले गेलेले आहोत ! ज्याची पूर्वजन्मीची पुण्याई असेल त्यालाच त्या वचनाची जाणीव होईल व त्यालाच ते शब्द हृदयाशीं झेलावे व त्याप्रसारें वागावें असें वाटेल.

असें वाटण्याचा भाग्याचा दिवस प्रत्येकाच्या जीवनांत उगवला पाहिजे. जीवनांतील प्रकाश जर कोणता असेल तर तोच होय. काळोखांतून प्रकाशांत येण्यासाठीं आपण झटावयाचे व घडपडावयाचे आहे.

बाबांचे पुण्यस्मरण करीत असतां या आश्रासनाची व तत्संबंधी आमच्या शिरावरील जबाबदारीची आम्हांला जाणीव होणे जरूर आहे. ज्याक्षणीं ती जाणीव होईल तो क्षण भाग्याचा असें म्हणतां येईल.

MATUNGA CLEANING WORKS

ESTD. 1934

Prop. S. V. PRADHAN

MODI NIWAS, BOMBAY 19

Washers, Dyers and Dry Cleaners.

**A Pleasure to You—A Satisfaction to Us
Chemical Cleaners, Super Fine Darners**

Master Dyers

FOR

Cotton, Woollen, Silken & Jari Whole Cloths

सर्व तन्हेच्या कपड्यांची धुलाई, रंग व रकू काम व्यवस्थित करणार

माटंगा क्लीनिंग वर्कस

स्थापना १९३४) मोरी निवास, सुंबई १९ (मालकः प्रस. च्छी प्रधान

सगुण निर्गुण एकमेकांस पौषक

—संत चिनोबा

सगुण सुलभ व सुरक्षित आहे. परंतु सगुणाला निर्गुणाची आवश्यकता आहे. सगुण वाढीला लागून त्याला निर्गुणाचा, तत्त्वनिष्ठेचा, फुलोरा आला पाहिजे. निर्गुण सगुण हीं परस्पर-पूरक आहेत, परस्परविरुद्ध नाहींत. सगुणांतून निर्गुणापर्यंत मजल गांठली पाहिजे व निर्गुणालाहि चित्ताचा सूक्ष्म मळ घुण्यासाठीं सगुणाचा ओलावा पाहिजे. एकमेकांस एकमेकांमुळे शोभा आहे.

ह्या दोन्ही प्रकारच्या भक्ति रामायणांत फार सुंदर तळ्हेनै दाखविल्या गेल्या आहेत. अयोध्याकांडांत हे दोन्ही भक्तीचे प्रकार दिसतात. आणि ह्याच दोन भक्तीचा रामायणांत विस्तार आहे. भरताच्या भक्तीचा पहिला प्रकार व लक्ष्मणाच्या भक्तीचा दुसरा प्रकार. सगुणभक्ति आणि निर्गुणभक्ति ह्यांचे स्वरूप ह्या उदाहरणावरून दिसून येईल.

राम वनांत जावयास निघाले त्या वेळी लक्ष्मणास ते बरोबर नेण्यास तयार नव्हते. लक्ष्मणास बरोबर नेण्याचें कांहीं कारण नाहीं असें रामास वाटलें. ते लक्ष्मणास म्हणाले, “लक्ष्मण, मी वनांत जातो. मला पित्याची आशा झाली आहे. तूं घरीच रहा. माझ्याबरोबर येऊन दुःखी माता-पितरांस आणखी दुःखी करूं नकोस. आईबापांची व प्रजेची सेवा कर. तूं त्यांच्या जवळ असलास म्हणजे मला चिंता वाटणार नाहीं. माझा प्रातीनीधि म्हणून तूं रहा. मी वनांत म्हणजे संकटांत जात नाहीं. मी क्रष्णीच्या आश्रमांत जात आहै.” अशा प्रकारे रामचंद्र लक्ष्मणास समजावून सांगत होते. परंतु लक्ष्मणानें रामाचें सर्व सांगें एका तडारव्यासरशीं एका शब्दानें पुसून टाकलें. एक घाव, दोन तुकडे केले. तुलसीदासांनीं मोठें सुंदर रंगविलें आहे तें चित्र. लक्ष्मण म्हणाला, “तुम्ही मला उत्कृष्ट निगम-नीति सांगत आहांत, ही नीति वास्तविक मी पाळावी परंतु मला हैं राजनीतीचे ओळें सहन होणार नाहीं. तुमचा प्रतिनिधि होण्याचे बळ माझ्यांत नाहीं. मी तर मूळ आहे.

“दीन्हि मोहि सिख नीकि शुसांई। लागि थगम अपनी कदराई।
तरवर धीर धरमधुरधारी। निगम-नीतिके ते अधिकारी।
मैं शिशु प्रभुसनेह प्रतिपाल। मंदर-मेरु कि लेहिं मराला ॥

हंसपक्षी का भेदमंदराचा भार उचलील ? रामचंद्रा, मी तुमच्या प्रेमावर पोसलेला आहे. तुमची ती राजनीति हुसन्यास सांगा. मी बच्चा आहे.” असें म्हणून लक्ष्मणानें तो सर्व विषय पटकन् तोहून टाकला.

रामाचा हात लक्ष्मण

मासा ज्याप्रमाणे पाण्यापासून निराळा राहुं शकत नाहीं, तसें लक्ष्मणाचें, रामापासून दूर राहण्याची त्याची शक्ति नव्हती. त्याच्या रोमरोमांत सहानुभूति भरलेली होती. राम निजले असतां आपण जागरण करावें, त्यांची सेवा करावी यांतच त्याचा आनंद होता. ज्याप्रमाणे आपल्या डोळ्यावर कोणी दगड फेकला तर हात पुढे होतो व तो घाव घेतो, त्याप्रमाणे रामाचा हात लक्ष्मण झाला होता. रामावर होणारा घाव प्रथम लक्ष्मणाने पुढे होऊन झेलावा. तुलसीदासांनी लक्ष्मणास एक सुंदर दृष्टान्त दिला आहे. तो शेंडा वर फडकत असतो, सर्व गाणे त्या झेंड्याचें. त्याचा तो संग, तो आकार, त्याचे वर्णन केले जातें; परंतु त्या ताठ उभ्या असलेल्या काठीला कोण विचारतो? रामाच्या यशाची जी पताका फडकत राहिली तिला लक्ष्मण हा दंडाप्रमाणे आधार होता. ताठच्या ताठ उभा होता. दंड वांकणार नाही, त्याप्रमाणे रामाचें यश फडकण्यासाठी लक्ष्मण कधीच वांकला नाही. यश कोणाचें? तर रामाचें! जगाला पताका दिसते. दंडाचें विस्मरण असते. कळस दिसतो, पाथा दिसत नाहीं. रामाचें यश फडकून राहिलें आहे. लक्ष्मणाचा पत्ता नाही. चौदा वर्षेपर्यंत हा दंड वांकला नाही. स्वतः मार्गे राहून रामाचें यश तो फडकावीत राहिला. रामाने अत्यंत कठिण कठिण कामे लक्ष्मणाकडून करवून घ्यावीत. तोतेला इनांत सोडण्याचें काम शेवटी लक्ष्मणावरच सोंपविले. विचारा लक्ष्मण सीतेला पोहोचवून आला. लक्ष्मणाला स्वतःचे अस्तित्वच राहिले नाही. रामाचे डोळे, रामाचे हात, रामाचे मन, तो झाला होता. नदी सुदूरांत मिळून जावी, त्याप्रमाणे लक्ष्मणाची सेवा रामांत मिळून गेली होती. तो रामाची छाया बनला होता. लक्ष्मणाची सगुणभक्ति होती.

भरताची भूमिका

भरत हा निर्णय-भक्ति करणारा होता. त्याला हि तुलसीदासजीनीं चांगले रंगविलेपाहे. राम बनांत गेले तेव्हां भरत अयोध्येत नव्हता. भरत आला तो दशरथ, रुन गोला होता. बसिष्ठगुरु राज्य कर असें त्याला सांगत होते. भरत इताला, “मला रामाला मेटले पाहिजे.” रामाला भेटण्याची त्यांना आंतून लमळ लागून राहिली होती, परंतु राज्याची व्यवस्था तो लांबून राहिला होता. मांत्रे हें साब्य आहे आणि त्याची व्यवस्था ठेवणे म्हणजे रामाचेंच काम येही,

अशी त्याची भावना होती. सारी संपत्ति स्वामींची होती, तिची व्यवस्था लावणे हें त्याला कर्तव्य वाटले. लक्ष्मगाप्रमाणे भरतास मोकळे होतां येत नव्हते. अशी ही भरताची भूमिका होती. रामाची भक्ति, म्हणजे रामाचें कार्य केले पाहिजे, नाहीं तर ती भक्ति काय कामाची? सर्व व्यवस्था नीट लावून भरत वनांत रामाच्या भेटीस आला आहे. “रामा, तुमचें हें राज्य आहे. तुम्ही...” असें तो सांगत आहे तोंच राम त्याला म्हणाले, “भरता, तूंच राज्य चालव.” भरत संकोचाने उभा राहतो व म्हणतो, “तुमची आशा मला प्रमाण आहे.” राम सांगेल तें प्रमाण. त्याने सर्व रामावर सोंपविले होते. तो गेला व राज्य करू लागला. परंतु त्यांतील मौज पहा. अयोध्येपासून दोन मैलांवर तो तपस्या करू लागला. तपस्वी राहून त्याने राज्य चालविले, शेवटीं राम जेव्हां भरताला भेटले तेव्हां वनांत गेलेला खरा तपस्वी कोण हें ओळखतां आले नसते, असें जर चित्र एखाद्याने काढले कीं दोघांचे तोडवळे सारखे, थोडा व्याचा फरक, तोडावर तपस्या तीच, एकमेकांस ओळखतांहि येत नाहीं की राम कोणता व भरत कोणता: तर मोठें पावन चित्र होईल तें. अशा रीतीने भरत देहाने रामापासून दूर होता. परंतु मनाने रामापासून तो क्षणभरहि दूर नव्हता. जरी एका बाजूला तो राज्य चालवून राहिला होता तरी तो मनाने रामाजबळ होता. निरुणांत सुगुणभक्ति खच्चून भरलेली असते. तेथें वियोगाची भाषा बोलावी कशी? म्हणून भरताला वियोग वाटत नव्हता. देवाचें कार्य तो करून राहिला होता.

तुमचा शब्द प्रमाण

“रामाचें नाम, रामाची भक्ति, रामाची उपासना, हें कांहीं आम्हांला समजत नाहीं, आम्ही देवाचें काम करूं” असें अलीकडचे तरुण म्हणतात. देवाचे काम करूं करावें हें भरत दाखवीत आहे. देवाचें काम करून भरतानें वियोग जिरवून टाकला आहे, देवाचें काम करून देवाचा वियोग भासण्यासहि वेळ नसणे ही गोष्ठ निराळी व देवाची ज्याला ओळख ना देख त्याचें बोलणे निराळें. देवाचे कार्य करीत संयमपूर्ण जीवन जगणे ही फार ढुळभ वस्तु आहे. भरताची ही वृत्ती जरी निर्गुण कार्य करीत राहण्याची होती, तरी सगुणाचा आधार तेचे तुटला नाहीं. “रामा, तुमचा शब्द मला प्रमाण आहे. तुम्ही सांगाल त्याबद्दल मला शंका नाहीं.” असें म्हणून भरत जावयास निघाला तरी तो माधारी बळला व रामाला म्हणाला, “रामा, समाधान नाहीं वाटत, कांहीं तरी हुरहूर वाटते.” रामानें तें ओळखलें व म्हटलें, “या पाढुका ने.” सगुणाबद्दलचा आदर शेवटीं राहिलाच. निर्गुणाला सगुणानें शेवटीं ओळें केलेच. लक्षण त्या पाढुकांवर समाधान न मानता. ह्याच्या दृष्टीनें तें हुंधाची तहान ताकावर भागविण्यासारखें झालें असतें, भरताची भूमिका निघाली होती,

तो बाहेलन दूर राहून कर्म करीत होता, परंतु मनानें राममय होता. भरत जरी कर्तव्य करण्यांत रामभक्ति मानीत होता तरी पादुकांची त्याला जखर भासलीच. त्या पादुकांच्या अभावीं तो राज्यकारभार हाकूं शकता ना. त्या पादुकांची आज्ञा म्हणून तो कर्तव्य करीत राहिला. लक्ष्मण हा रामाचा जसा भक्त तसाच भरतहि आहे. दोघांच्या भूमिका बाहेलन निराळ्या. भरत जरी कर्तव्यनिष्ठ होता, तत्त्व-निष्ठ होता, तरी त्याच्या तत्त्वनिष्ठेलाहि पादुकांच्या ओलाव्याची गरज भासली.

भावाचा ओलावा प.हिंजे

हरिभक्तीचा ओलावा अवश्य पाहिजे म्हणून अर्जुनालाहि “मर्यासक्त मनाः पार्थ” —अर्जुन, माझ्या ठिकाणी आसक्त रहा माझा ओलावा ठेव व मग कर्म कर असें भगवंतांनी पुनः पुन्हां सांगितलै आहे. ज्या भगवद्गीतेला आसक्ति हा शब्द सुचत नाही, रुचत नाही; ज्या भगवद्गीतेचे अनासक्त राहून कर्म कर, रागद्वेष सोडून कर्म कर, निरपेक्ष कर्म कर, असें पुन्हा पुन्हां सांगणे आहे; अनासक्ति, निःसंगता हैं जिचे ध्रुपद व पालुपद सारखे चालू आहे; ती भगवद्गीताहि सांगते, “अर्जुना, माझी आसक्ति ठेव.” परंतु लक्षांत ठेवले पाहिजे कीं, भगवंताच्या ठिकाणची आसक्ति ही फार उंच वस्तु आहे. ती पार्थिव वस्तूबद्दलची आसक्ति थोडीच आहे? सगुण व निरुण एकमेळांत गुंतून राहिलेले आहेत. सगुणाला निरुणाचा आधार सर्वस्वीं त्रोडतां येत नाही व निरुणाला सगुणाचा ओलावा हवा असतो. सदैव कर्तव्य-कर्म करणारा हा कर्मरूपानें पूजाच करीत आहे. परंतु पूजेवरोबर ओलावा पाहिजे. “मत्मनुस्मर युद्धच” माझी स्मरण ठेवून कर्म कर. कर्म ही स्वयंपूजाच आहे, परंतु अंतरंगीं भावना जिवंत पाहिजे. नुसर्तीं फुले डोक्यावर ठेवली ही कांहीं पूजा नव्हे तेथे भावना पाहिजे. डोक्यावर फुले ठेवणे हा पूजेचा एक प्रकार, सत्कर्मांनी पूजा करणे हा दुसरा प्रकार. परंतु उभय ठिकाणी भावाचा ओलावा पाहिजे. फुले वाहून भाव नसेल तर तीं दगडावर फुले बाहिलीं. तेव्हां भावनेचा प्रश्न आहे. सगुण व निरुण कर्म व प्रीति, शान व भक्ति, या सर्व वस्तु एकरूपच आहेत. दोहोंचा अंतिम अनुभव एकच आहे.

उद्धव व अर्जुन

उद्धव आणि अर्जुन यांची गोष्ट पहा. रामायणामधून मी महाभारताकडे उढी मारून चाललो. अशी मारावयाचा मला अधिकार आहे. कारण राम व कृष्ण एकरूपच आहेत. भरत व लक्ष्मण तसे उद्धव व अर्जुन आहेत. जेथे कृष्ण तेथे उद्धव असायचाच. उद्धवाला कृष्णाचा वियोग क्षणभरहि सहन व्हावयाचा नाही. कृष्णाज्जक्तस्थाने सर्वत सेवा करीत रहावें, कृष्णायिवाय सारा संसार त्याला फिका वाढे.

अर्जुनहि कृष्णाचा सखा होता; परंतु तो दूर दिल्लीला राहत असे. अर्जुन कृष्णाचे काम करणारा होता; परंतु कृष्ण द्वारकेत तर हा हस्तिनापूरला, असे दोघे होते. भगवंतांना जेव्हां देह सोडायची जखरी वाटली, तेव्हां त्यांनी उद्धवाला सांगितलें, “उद्धवा, मी जाणार आहे.” उद्धव म्हणाला, “मला बरोबर नाहीं का नेत? आपण एवज्ञच जाऊं या!” परंतु कृष्ण म्हणाले, “हे मला पसंत नाहीं. सूर्य आपलें तेज अभीच्या ठिकाणी ठेवून जातो त्याप्रमाणे माझी ज्योत तुझ्या ठिकाणी ठेवून मी जाणार आहे.” भगवंतांनी निरवानिरव केली आणि उद्धवाला शान देऊन रवाना केलें. पुढे उद्धवाला प्रवासांत मैत्रेय ब्रह्मीकङ्गन कळलें कीं भगवान् निजधामास गेले. त्याच्या मनावर यत्किंचित्तहि परिणाम झाला नाहीं, जसें कांहीं घडलेंच नाहीं. “मरका गुरु, रडका चेला, दोहांचा बोध वायां गेला.” तसें हें नव्हतें. जणूं वियोग झालाच नाहीं, तो जन्मभर सगुण उपासना करीत होता, परमेश्वराच्या संनिध होता. त्याला आतां निर्गुणांत आनंद वाढूं लागला. निर्गुणाची मजल त्याला गांठावी लागली. सगुण पुढे परंतु निर्गुण त्याच्या मागून आलेंच पाहिजे. एरवीं परिपूर्णता नाहीं.

याच्या उलट अर्जुनाचें. कृष्णानें त्याला काय करावयास सांगितलें होतें? आपल्या मार्गे सर्व स्त्रियांच्या संरक्षणाचें काम त्यानें अर्जुनावर सोंपविलें होतें. अर्जुन दिल्लीहून आला व द्वारकेहून श्रीकृष्णाच्या स्त्रिया घेऊन चालला. वाटेत हिसारच्या जवळ पंजाबमधील चोरांनी त्याला लुटलें. जो अर्जुन त्या काळांत एकच एक नर, उत्कृष्ट वीर, म्हणून प्रासिद्ध होता; ज्याला पराजय म्हणून माहीतच नाहीं म्हणून ‘जय’ या नांवानें जो स्व्यात झाला; प्रत्यक्ष शंकरावरोबर ज्यानें झूंज घेतली व त्यास नमविलें; असा तो अर्जुन अजमीराजवळ पळतां पळतां वांचला. कृष्ण निघून गेला याचा त्याच्या मनावर फार परिणाम झाला. जणूं त्याच्यांतील जीवच निघून गेला व त्याचें निखाण व निष्प्राण असें शरीरच राहिलें. सारांश, कर्म सदोदित करणारा, कृष्णापासून दूर राहणारा, निर्गुण उपासक अर्जुन, त्याला वियोग शेवटीं फार जाणवला. त्याच्या निर्गुणाला शेवटीं तोंड फुटलें. त्याचें कर्मच संपलें सारें. त्याच्या निर्गुणाला शेवटीं सगुणाचा अनुभव आला. सारांश, सगुणाला निर्गुणांत जावै लागतें. निर्गुणाला सगुणांत यावै लागतें. एकमेकांनी एकमेकांना परिपूर्णता येते.

सार्वभक्तांना अपूर्व सवलत

सार्वलीला मासिक व त्रैमासिकाचे १९५४ पासून आजपर्यंतचे शिळ्डक असलेले अंक प्रत्येकीं दोन आण्यासु मिळतील. थोडेच शिळ्डक आहेत. मुळ्हां मिळणार नाहीत. त्वंरित मागवा. बाबांची सुंदर चित्रे जाहीरात शेवटचे पानावर पहा.

कृतज्ञतेची मौलिकता

—लेखक : साईभक्त

एखाद्याला सहाय्य केलें जातें. त्याचें महत्व तें किती मोठें किंवा किती किंमतवान् याच्याबरून समजावयाचें नाहीं. तेथें वेळ काळाचें महत्व आहे. अगदीं ऐन संकटाच्यावेळी एखाद्यास जरुर ती मदत व्हावी व त्यावेळी तो संकटांतून मुक्त च्छावा. किती महत्व आहे त्या मदतीचें? पुन्हां ती स्वयंस्फूर्तीनें केली जावी म्हणजे मग तर विचारायल्याच नको! अशा प्रकारची वेळेवर झालेली जी मदत असते तिची कोणत्याही मापानें योग्य फेड होणार नाहीं. तिचें मोलच करतां येणार नाहीं. आणि अशा प्रकारची मदत स्वीकारूनही आपणाला त्या दात्याबद्दल कृतशता वाटते का? क्षणांत विसरून जाण्याजोरे हें कृत्य मुळीच नव्हें. ते उपकार आपल्या अंतःकरणाकर कायमचे कोरले गेले पाहिजेत. तसें आपलें होतें का?

आम्हांला त्याचें कांहीं वाटत नाहीं. मदत केली म्हणून काय झालें? करण्याचें सामर्थ्य होतें म्हणून केली! अशी बोल्वण आपण करतो व मोकळे होतों.

त्यांत माणुसकी आहे

आपल्यावर कोणी लहानसहान उपकार केले तरी त्याबद्दल आपणास कृतशता वाटली पाहिजे. आपण ती परोपरीनें प्रगट केली पाहिजे. परंतु एकंदरीत पाहिलें तर कृतशता हा गुण आमच्यांत फार कमी प्रमाणांत वास करीत असतो. जे अनेक दैवी गुण आहेत, त्यांपैकीच कृतशता हा एक सद्गुण आहे. आपण त्याची जोपासना जरुर केली पाहिजे. त्यांत माणुसकी आहे. त्यांत फायदा आपल्याच जास्त आहे हे आपण विसरतां कामा नये.

मनुष्याच्या मार्गीत संकटे व अडचणी पदोपदीं उद्भवत असतात. तो त्यांना ठक्कर देण्याचा प्रयत्न करीत असतो. अशा संकटप्रसंगी मदतीचा हात पुढे करणारे कांहीं — पण फारच थोडे दाते सभोवार बावरत असतात. हा गुण सार्वत्रिक नाहीं. दुसऱ्यांस मदत करण्याची, संकटमुक्त करण्याची बुद्धि सर्वोन्नाच नाहीं होत. जे पुण्यात्मे असतात त्यांच्या ठारींच दातृत्वाचा व संकटप्रस्ताकडे दयेने पहाण्याचा गुण संभवत असतो.

माडाचें झाड

माडाचें झाड पहा! किती उंच उंच वाढत जातें. बरे, त्याला पाणी फारसे लागतें असेही नाही! परंतु तो माड ताठ मान करून आपल्यापुढे उभा असतो. त्याचे केवढे उपकार आहेत आमच्यावर. जिवंतपणीं अमृततुल्य पाण्यानें भरलेली शहाकीं

तसेच नारळ देऊन तो आमच्या उपयोगी पडतो. त्याचप्रमाणे जीवन संुष्टुत आव्यानंतरही त्याच्या देहाचा प्रत्येक भाग उपयोगांत आणतां येतो !

कृतज्ञता प्रगट करणे हें थोरपणाचें लक्षण आहे. त्यांत स्वतःचें कांहीं खर्च होत नाहीं. तरीही आपण हात आखडतों. सदलपणे एखाद्याचे आभार मानणे आपल्याकडून घडत नाहीं.

ज्याने आपल्यावर कोणत्याही प्रकारचे उपकार केले त्याची आठवण ठेवणे हें जसें चांगले, त्याचप्रमाणे ज्याने आपल्याबाबतीत अपकार केले, जो माणुसकीला सोहून बागला त्याचें तें वर्तन ताबडतोब विसरून मोकळे होणे, हेंही आपले एक पवित्र कर्तव्य आहे. एखाद्याने उपकाराएवजीं अपकार केला तर त्याचें कर्म त्याच्याजवळ. त्याची आपण किंव करावी. दया करण्यासारखी ती व्यक्ति आहे असे उदार अंतःकरणाने मानावें आणि सारें विसरून जावे.

एखादा मनुष्य प्रसंगविशेषां आपल्या फार उपयोगी पडतो. काळांतराने त्याच्यांत बदल होतो. मित्रत्वाएवजीं त्याच्या ठार्यां शत्रुत्व जागें होतें. परिस्थितीच्या फेण्यांत तो सांपडलेला असतो. त्यासाठीं आपण रागरोध न करतां त्याला क्षमा केली पाहिजे. मागील उपकारांवर त्यामुळे पाणीं पडण्याचें कांहींच कारण नाहीं.

अपकाराची फेड

उपकाराची फेड उपकारानीं करावी. त्याचप्रमाणे अपकाराचीहि फेड उपकारानींच करावयाची.

कृतज्ञता हा दैवी त्याचप्रमाणे बहुमोल गुण आहे. उठतांबसतां तो प्रगट करतां येतो; परंतु कोणाला ? ज्याने त्याचें महत्व ओळखलें आहे त्याला. यासाठीं हा गुण आचरणांत आणण्यासाठीं आपण झटलें पाहिजे. तो अंगी नसल्या तरी अंगीं प्रयत्न पूर्वक बाणलेला पाहिजे. कारण माणसाला थोर पदाला पोदीचविणारा तो एक सदृगुण आहे.

या जगांत कर्मधर्म संयोगाने आपल्या गांठीभेटी नाना प्रकारच्या लोकांशीं पडतात. त्यांच्याशीं प्रेमाने बागणे, त्यांच्या अडचणीच्या किंवा संकटाच्या प्रसंगीं धांवत जाणे हें आपले कर्तव्य आहे. त्या उपकाराचें कौतुक होवो वा न होवो; त्याची फेड केली जावो वा न जावो. त्याचें काय ? परोपकारासाठीं आपला जन्म आहे ही भावला हढ शाळी पाहिजे,

ऋणानुबंधाच्चिया गांठी। भाग्ये आम्हां तुम्हां भेटी।

धर्म परस्पर प्रेम पोटी। सुख संतुष्टी अनुभवू॥

बाबांचा हा उपदेश किती मोलाचा आहे ? त्याचें मर्म आपण व्योळखलें पाहिजे व त्याप्रमाणे आचरण घडावें म्हणून झटलें पाहिजे.

हा मानवजन्म कशासाठी ?

लेखक : एक साधक

भगवंतानें हा मनुष्यदेह आपणास कशासाठी बरे दिला ?
सुखोपभोगांत रात्रं दिवस लोळण्यासाठी ? जिभेचे घोचले
पुरविण्यासाठी की मनांत येईल तसें स्वैराचार करण्यासाठी ?
मग काय ? पशुपक्षी आणखी दुसरे काय करतात ? तेच
आपण मानवजन्माला येऊन करायचें ?

तेव्हां काय ? या मानव जन्माचे रहस्य आपण ओळखलें पाहिजे, सुखोपभोग
काय ? अनेक जन्मांत तेच हा जीव करीत आला आहे पुनः पुन्हां तेच का करायचे ?
हा मनुष्यदेह आपणास मिळाला आहे कशासाठी ? नानाप्रकारचे दोष या देहांत घरं
करून राहिले आहेत, ते दूर करून शरीर व मन निर्दोष करण्यासाठी व दोन्ही पवित्र
बनवून शरीर भगवंताला वास करण्यासाठी सुयोग्य मंदिर बनविण्यासाठी हा मानव
जन्म प्राप्त झाला आहे, त्यासाठी आपण साधना करू शकतो, जरुर त्या मार्गाचा
अवलंब करून शरीर व मन पवित्र बनवू शकतो, हें फक्त मानवच करू शकतो,
पशुपक्षी करू शकत नाही.

शरीर तेथे वासना

कोणी म्हगतील कीं सुखोपभोगांपासून दूर राहिले पाहिजे तर मग भगवंतानें
सुखोपभोगांची इच्छाच कां बरे उत्पन्न केली ? ती इच्छा नसरी तर मनुष्य सुखोप-
भोगासाठी कां बरे घडपडला असता ? सुखोपभोगांची इच्छा ही परंपरेने चालत
आलेली आहे, ती जिवाला खिलूनच राहिलेली आहे, ती वासना साधनेच्याद्वारे आपण
कमी कमी करीत न्यावयाची आहे, शरीर आहे तेथे वासना ही आहेच, परंतु ती
हात्यांत ठेवणे, तिचा जोर होऊ न देणे हे करून दाखविण्याची जबाबदारी
माणसावर आहे.

एखाद्या माणसाला एखादा रोग होतो, तो उद्भवतो तेव्हां चिकित्सा करण्याची
ब्रस्ती पडते, सुखोपभोगलालसा माणसांत निर्माण करून त्याशिवाय ती तात्यांत
ठेवण्याचा मार्गदर्शक देण्यांत आला आहे, विचार शक्ति, प्रेम, योगसाधना
असे नाना प्रकार उपलब्ध करून दिले आहेत, सुखोपभोग कोणार्थीतरी किंवा कोणत्या-
तरी वस्तूची संबंध आला म्हणजे क्षणिक सुखाचा भास होतो, हा संयोग सत्कारी
असतां आला पाहिजे, राग असतो तेथे प्रेमद्वारा असते, रागाचा व प्रेमाचा
निकट संबंध आहे, जेथे अविवेक असतो तेथे विवेकाहि असतोच असतो,

आपण त्याचा कधीं विचार करीत नाहीं ही गोष्ट वेगळी; पंतु आपल्यांत विवेकशक्ति ही असतेच. जो कोणी साधनेच्या मार्गे लागलेला असतो तो विचाराची कांसधरून आपल्याठार्थी असलेल्या दोषांचे निर्मूलन करण्यासाठी झटत असतो, तेव्हां त्याचा योगाशीं संबंध येतो. तेव्हा रागाला अनुरागाचे व अविवेकाला विवेकाचे स्वरूप येऊ लागते. दोष हे असतातच; पंतु त्याचबरोबर गुणांचे महत्त्वही वाटत असते, दोष घालून त्याजागीं गुणांचे अधिष्ठान करावयाचे यासाठीं तर साधना.

‘साधकामध्ये विवेकाचा, योगाचा, किंवा प्रेमाचा अभिमान असतां कामा नये. योगसाध्य इच्छा असली तरी मी योगी आहे हा अभिमान असतां कामा नये. ज्ञानसंपन्नता असली तरी मी ज्ञानी आहे हा अभिमान नसावा. प्रेम आहे परंतु मी सर्वावर प्रेम करणारा आहे हा अभिमान तिळमात्रहि नसावा.

ईश्वर व जीवात्मा

ईश्वर व जीवात्मा हे एकमेकांपासून दूर का आहेत ? ते जवळ जवळ आहेत, एवढेच नव्हे तर ते एकच आहेत. एकजीव आहेत. दोन्ही नित्य व कालातीत आहेत. दोघांचे वास्तव्य एकाच ठिकाणी आहे. दोघांत कसलेहि अंतर नाही आणि असें असतां दोघे मिन्न वाटतात, एकमेकांस दूर वाटतात, याचे कारण ? याचे कारण अभिमानाचा, अहंकाराचा पोलादी पडदा आण आलेला असतो. त्यामुळे तुझें अहे तुजपाशी, परी तुं जागा चुकलासी, अशी ज्ञालेली असते आपली अवस्था !

एखाद्या भक्ताच्या अंतःकरणांत जेव्हां अभिमानाने घर बांधले जाते, अभिमानाच्या छायेत जेव्हां तो वावरुं लागतो तेव्हां त्या अभिमानाचा नायनाट करण्यासाठी भगवन्त त्याच्यापासून दूर दूर जातो. त्याला दिसेनासा होतो. हेच पहाना. रासऋडा कृतीत असतां त्यांत गुंग झाल्या असतां गोपीना वाटले की आतां काय? शामसुंदर सर्वस्वी आमचा झाला. तो आम्हांला सोहऱ्या जाणार अ हे कुठे? अणि त्याचवेळी त्या अभिमानी गोपीचा त्याग करून भगवान तेथून निसटले! ज्यांया ठारी अभिमानाची ज्योत पेटली नव्हती त्यांना मात्र बराचीर घेऊन गेले. अशी आरे त्यारी गीत त्या भगवंताची!

भेदाच्या भिती कोसळतात

जो साधक विचारवंत आहे त्याला हा डाव कळतो. त्यांचे चित्त जसजसें
शुद्ध होत जाईल तसेतसा त्यांच्या अंतःकरणात प्रकाश पडत जातो. तसेतसा
त्याला परमात्म स्वरूपाचा व त्यांच्या निकट सांबऱ्याचा बोध होऊन लागतो.
मग निर्मळ प्रेमानें त्यांचे अंतःकरण व्यापले जातें. मग त्यांचा शरीराशी संबंध
सुट्टतो. त्यांच्या ठायीं मेदभाव बिलकूल रहात नाही. तो मेदाच्या पलिक्केवे
जातो. मग त्याला दिव्यत्व प्राप्त होतें. त्यांचे शरीर, मन व इतर

इंद्रिये यांचें पूर्णस्वरूप पार पालटले जाते. जें परेधाम, भगवंताचें निवासस्थान तें त्याला जवळ झालेले असते. त्याच्या हाताशी आलेले असते. सच्चिदानन्दवन त्याला पावलेला असतो. त्याला सर्वत्र प्रेम, अमृत वर्षत असलेले दिसू लागते.

भगवंत व जीवात्मा हे चिरसायी आहेत. ते एकमेकांस कधीं सोडीत नाहीत, एकमेकांपासून कधीं दूर जात नाहीत. परंतु मनुष्यप्राणी अज्ञानापायी हें जाणत नाही. त्याला काय करायचे? एखादा मनुष्य आपले घड्याळ कुठेतरी हरवले म्हणून शोध शोध शोधीत असतो, परंतु तें असते त्याच्याच खिशांत पडलेले! अज्ञानापायी तें दिसत नाहीं त्याला आणि तो आपला सारे जग धुँडाळीत असतो! घड्याळ आपल्या खिशांत आहे हें जोपर्यंत त्याच्या लक्षांत येत नाहीं तोपर्यंत त्याचे शोधणे, धुँडाळणे चालूच रहाणार व तसें तें राहतें ही. आणि एक दिवस त्याला समजते, उघडकीस येते कीं, अरे! हें काय? घड्याळ तर आहे माझ्याचं खिशांत आणि त्यासाठी मी केवढी उलथापालथ व शोधाशोध चालविली आहे! तसाच आहे प्रकार. भगवंत आणि मी भिन्न भिन्न आहोत असें जोपर्यंत अज्ञानामुळे आपणास वाटत राहील तोपर्यंत भगवंत तुमच्याजवळ, तुमच्या आटोक्यांत येणे शक्य नाहीं.

बळकट श्रद्धा

साधकानें चित्तशुद्धीचा प्रयत्न करून व ती प्राप करून घेऊन अशी श्रद्धा बाळगिली पाहिजे कीं, मी आणि भगवंत दोन नाहीत, वेगवेगळे नाही. आम्हीं एकच आहोत. आमच्यांत भिन्नत्व मुळीच नाही. तो व मी एकच आहोत. अशी दृढ भावना होऊन जो संसारांत वावरू लागेल तो मायामोहाच्या पाशांत सांपडणार नाही, व त्यानें त्या दैवी ढायेत वावरत असतां साप्या दोषांपासून स्वतःची सुटका करून घेतली तोच मनुष्य जन्माला येऊन या जन्माचें त्यानें सार्थक केलें. त्यानें स्वतःचा उद्धार करून घेतला; असें निश्चितपणे म्हणतां येईल.

वसंत फोटो आर्ट स्टुडिओ

मालक : वसंत के. चिटणीस

आमच्या येयें शुप फोटो व लग्न, मुंजी समारंभ व इतर कामें सुवक करून दिली जातात. त्याचप्रमाणे कलरींग ऑर्हलपेन्ट फिलिंग स्वस्त दरांत केली जातात.

एक बेळ अवश्य भेट द्या!

वसंत फोटो आर्ट स्टुडिओ म्हाशा सिनेमा समोर,
दादर.

प्रार्थना आणि भक्ति

—महात्मा गांधी

प्रार्थना करावयाची ती कशासाठीं ? आमच्यांत नसलेली लायकी यावी व आमच्यांतील हुबळेपणा जाऊन आम्ही सामर्थ्यसंपत्त व्हावें यासाठीं. यावरून प्रार्थना ही स्वार्थासाठीं असते हैं उघडच आहे. ईश्वराची नावें इजारो आहेत. किंवा तो नामानिराळा आहे असेहि म्हणतां येईल. कोणाला कोणतें नाव आवडेल तर कोणाला कोणते नाव आवडेल. ज्याला ज्या नावाची आवड त्या नावानें तो भगवंताला आळवील. हा ज्याच्या त्याच्या आवडीचा प्रश्न आहे. कोणी त्याला राम म्हणतात तर कोणी कृष्ण म्हणतात तर कोणी रहीम या नावानेंही त्याला ओळखतात. आणि कोणी केणी तर नाव न घेता ईश्वर, देव किंवा भगवंतही म्हणतात. परंतु त्याला कितीही ओळखा वा आराधना करा तो एकमेव आहे. सर्वव्यापी आहे. एकच अन्न सर्वांना कुठें आवडतें किंवा मानवतें ? प्रत्येकांची वेगवेगळी अभिरुची तसें प्रत्येकाच्या आवडीचे वेगवेगळें नाव. प्रत्येकजण त्याच्या मनावर जे संस्कार घडले असतील त्याप्रमाणे नावाची निवड करीत असतो. कोणत्याही नावानें तुम्हीं त्याला आळवा. तो सर्वव्यापी, सर्वज्ञ, सर्व शक्तिमान असल्याकारणानें तो तुमचें प्रेम, तुमचा भक्तिभाव व तुमच्या भावना जाणतो व ओळखतो. आणि तुमच्या भावनेप्रमाणे, तिच्या तीव्रतेप्रमाणे तो तुम्हांला पावतो.

तोँडपाटीलकी कामाची नाहीं.

तेव्हां येथें मुख्य मुद्दाची एक गोष्ट आहे. प्रार्थना ही केवळ तोँडाने करावयाची नसते. तोँडपाटीलकीत काय आहे ? ती अंतःकरणापासून झाली पाहिजे. तिच्यांत आपले अंतरंग औतलें गेले पाहिजे. आणि म्हणून प्रार्थना मुक्याला करतां येते. अडस्वळत बोलण्याची संवय असते त्यांस करतां येते. मुख्यातल्या मुख्याला व अशानांतल्या अशानालाहि करतां येते. एक गोष्ट नेहमीं लक्षांत ठेवण्यांत यावी, ज्याच्या जिव्हेवर अमृत नाचत आहे ज्याची जिब्हा फार मधू आहे, परंतु ज्याच्या हृदयांत दुष्टपणा, हालाहल वीष आहे, त्याने कितीहि गोड भाषेने व कितीहि मोठमोठ्याने प्रार्थना केली तरी ती भगवंताकडून ऐकिली जात नाहीं. यासाठीं देवाला केलेल्या प्रार्थनेचे ज्याला फळ मिळवायचें असेल त्याने प्रथम आपलें अंतःकरण साफसूफ केलें पाहिजे. अंतरीं निर्मळ व वाचेचा रसाळ असला तसेच केलेल्या प्रार्थनेचा फायदा मिळू शकतो. मारुतीरायाच्या केवळ जिब्हाग्रीच राम नव्हता तर त्याचें सारे अंतःकरण राममय झालेले होतें, रामरायाच्या प्रेमानें ओर्थेबून गेलेले होतें. त्याने आपल्या हृदय सिंहासनावर रामरायाला बसविले होतें. म्हणून तर हुमान सामर्थ्यसंपत्त बनाम, तो बाटेल

तें कर्ण शकला, तो मोठमोठे पर्वत सहज लीलेनै उचलूँ शकला व महासागर उल्ळंघन कर्ण शकला.

खरा भक्त कोण

गीतेत तीन ठिकाणीं भक्त कोणाला म्हणावयाचें, भक्ताची व्याख्या काय, यांचे स्पष्टीकरण केलें आहे; परंतु भक्तीच्या महात्म्यासंबंधानै अनेक ठिकाणीं नाना प्रकारे सांगण्यांत आलें आहे. भक्त कोणाला म्हणावयाचें, ईश्वराचा खरा भक्त कोण, हे समजात्यानै आपला कार्यभाग होऊं शकत नाही. तेवढ्यानै आपले मार्गदर्शन होत नाही. खरे भक्त या पृथ्वीतळावर क्वचित्तच आढळून येतात. ते फार दुर्भिल आहेत. यासाठीं मनांत आणील त्याला आचरणांत आणण्यासाठीं मी सेवा धर्माचें महत्व सांगत आलों आहे. मानवजातीची परोपरीनै सेवा करणे हीच ईश्वर भक्ति. भास्ति करण्याचें साधन म्हणजे मानवसेवा. जो आपल्या बांधवांची मनोभावे सेवा करतो तो भगवंताचीच सेवा करीत असतो. ती सेवा त्यांच्या चरणी रुजूं होत असते.

नरसी मेहता हा मोठा भगवद्भक्त होऊन गेला. त्यानै भक्तीचैं मर्म बरेबर ओळखलें होतें. तें मर्म त्यानै आपल्या काव्यांतून परोपरीनै गायीलें आहे. वैष्णव जन तो तेने कहिये। पीड पराई जाणे रे.' विष्णुचा भक्त कोण ? जो दुसऱ्याचें दुःख जाणतो व तें दूर करण्यासाठीं झटतो, तो, हीच मानवसेवा व हीच देवसेवा.

आणि अबू बेन अँडाम या भक्तानै दुसरे काय केलें ? त्यानै आपल्या बांधवांच्या सेवेत सारे आयुष्य घालविलें आणि म्हणून तर भगवंताच्या साऱ्या भक्तांत त्याचा पहिला क्रमांक लागला !

दुःखितांची सेवा

या जगांत किंवा आपल्या सभोवार दुःखी कोण आहेत वरे ? ज्यांना पदतळी तुडविले जात आहे ते अगदीं खालच्या वर्गातील लोक व जे दारिद्र्यानै पिढल्यामुळे अहोरात्र तडफडत, घडपडत आहेत ते ! जो भक्त आहे, ज्याला भगवंताचा भक्त व्हावयाचे आहे व त्याला पावन करून घ्यावयाचे आहे. त्यांने मग काय करावयाचे ? त्यानै मनोभावे त्या दुःखी कष्टी लोकांची सेवा करावयाची. शरीरानै व मनानै त्यांच्या सुखासाठीं झटावयाचे. हीच परम भक्ति होय.

शुद्ध प्रेमाचैं महत्व

होय, सरें खरें, परंतु ज्या खालच्या व पददलित वर्गातील लोकांना असृश्य समजत आलो त्यांची कशी ही सेवा करायची ? मनानै व शरीरानै त्यांच्यापर्यंत कसें पोहोचावयाचे ? सार्धीं गोष्ट. मरिबांसाठी काहीं वेळ बसून सूत काढणे आमच्याकडून होत नाहीं तर गारबांपर्यंत आम्हीं कसें पोहोचू शकणार ? असल्या प्रश्न पुढे आला म्हणजे हजार कारणे आम्हीं पुढे करतों ! मग सेवाभाव आम्हांला समजा-

गुरु-शिष्याची अमर जोडी

लेखक : पुरुषोत्तम

स्वामी विवेकानंद, यांची जन्मशताब्दि आतां लौकरच्च भारतभर त्यांच्या भवय कामगिरीस साजेशा स्वरूपांत साजरी केली जाणार आहे. त्यांचे स्फूर्तिदायक व मार्गदर्शक होऊन रहाणारे वाढ्यमय सर्व भाषांतून प्रसिद्ध करण्याची तयारी सध्यां चालू आहे, स्वामी विवेकानंद ही या देशांत अत्यंत थोर विभूति होऊन गेली. त्यांचे थोर गुरुजी श्री रामकृष्ण परमहंस यांना त्यांच्याबद्दल सात्वीक अभिमान वाटत असे. ते स्वामीजीकडे क्रोणत्या दृष्टीने पहात असत, याची कांहींशी कल्पना पुढील लेखावरून होईल.

एकदा सहज बोलतां बोलतां नरेंद्रास (स्वामी विवेकानंद) उद्देशून रामकृष्ण म्हणाले, तुमचा जन्म माझ्यासाठीं ज्ञालेला आहे. मला तुमची जखरी होती. मी जगन्मातेला विनवणी केली की, माते ! मी या जगांत रहावयाचा असेन तर ज्यानें कामिनी आणि कांचन यांचा त्याग केलेला आहे असा मला कोणी तरी निस्सीम भक्त लाभणे जखर आहे. त्याशिवाय माझी धडगत नाही. मातेने माझी हांक ऐकिली. एके रात्रीं तू माझ्या पाशीं आलास व जागवून म्हणालाई ‘हा पहा ! मी आलो !’ शेतकरी आणि बैल

दुसऱ्या एका प्रसंगी रामकृष्ण म्हणाले होते की, शेतकरी बाजारांत शेतीसाठीं बरुरी असलेलीं गुरें खरेदी करायला जातो. त्याला शेत नांगरणीसाठीं चांगल्या बैलांची जखरी असते. उपयोगी कोणता निरुपयोगी कोणता याची पारव शेपटीला हात लावून तो सहज करूं शकतो. कांहीं जनावरें अशीं असतात की त्यांची शेपटी हालविली तरी त्यांच्या शरिराची कांहींच हालचाल होत नाहीं. असतात स्वस्थ उभीं किंवा पद्धन. त्यांच्यात कांहीं अर्थ नाहीं. ती आपल्या कामीं येणार नाहींत हैं तो शेमकरी ओळखतो. शेतकरी कोणते जनावर पसंत करतो ? जीं स्वैर हिंडती फिरती असतात व जीं शेपटीला हात यचा कसा व अंगीं मुरायचा कसा ? गरिबांपुढे बसून त्यांच्यासाठीं जा सूत काढतो व त्यांनाहीं काढायला लावतो तो देवाची भक्ति करीत आहे असें मी समजतो.

गीतेत भगवंतानीं काय बरें सांगितले आहे ? भक्तिभावाने जो कोणी मला पाव वा पुष्य अर्पण करतो तो माझा खरा सेवक. ‘पत्रं पुष्पं फलं तोयं—क हीं का असेना तै मला मनापासून व भक्ति भावाने अर्पण करा. तेंच मला पावन होतें.

लावतांच हालचाल करूं लागतात ती! त्यांच्यांत चैतन्य आहे हें तो शेतकरी ओळखतो. आमच्या नरंदाचें तसेच आहे. तो चैतन्याचा गाभा आहे. तो स्वस्थ पद्धन राणारा नाही. तो प्रसंगशेषीं आकापाताळ एक करून टाकील.

कुटुंबियांदर आघात

नरेंद्र रामकृष्णापाशी आले व तेथेच तन्मय झाले. त्यांनी घरादाराची व कुटुंबियांची चिंता बाळगिली नाही. त्या आरंभ काळांत त्यामुळे त्याच्या कुटुंबियांना आर्थिक दृष्ट्या फार हुःख भोगावै लागले. शिकलासवरलेला व हातातोडांला आलेला हा मुलगा ! तोच निसदून गेल्यावर त्याच्या कुटुंबियांनी काय वरै करायचै ? रामकृष्ण हैं जाणून होते. त्यांना त्यासंबंधी बरोबर कल्पना आलेली होती.

एकदां रामकृष्ण म्हणाले या देहाच्या आनंद व दुःख यांचे चटके बसावयाचेच. ते कोणालाही टाळतां येणार नाहीत. माझ्या नरेंद्राकडे पहा ! त्याच्या विडिलांनी इहलोरुची यात्रा संपविली आहे. त्यामुळें त्याच्या कुळुंवांतील मंडळीला भारी श्रास भोगावा लागत आहे. त्याला ती स्थिति स्पष्ट दिसत आहे. परंतु त्या परिस्थितींतून कसे पार पडावें हैं त्याला सुन्नेनासे ज्ञालें आहे. देव कधीं तुम्हांला सुखानंदांत ठेवतो तर कधीं कधीं दुःखसागरांतही लोदून मोकळा होतो. तुमची कसोटीच असते ती !

मगवंताला भक्ताची काळजी

दुसऱ्या एका वेळी अशाच परिस्थितीला उद्देशून रामकृष्ण महणाले, “श्रीमत शास्त्रात् जन्मलेल्या मुलाला मला खायला प्यायला कसें मिळेल याची चिंता वहावी लगत नाही. नरेद तशा स्थितीत जन्मला. परंतु तीच स्थिती कायम राहिली नाही. तोला अत्यंत बिकट परिस्थितीला नंतर तोड चावै लागले. आणि त्यानेहि घैर्यानें तोड दिले. जो भगवंताला सर्वपरिनें शरण जातो, संपूर्ण शरणांगतीचा मार्ग स्वीकारतो याची चिंता भगवंतच वहातो. तो आपल्या परम भक्ताला कधीं दुःख देत नाही.”

नरेंद्रार्थी आपला पहिला संबंध कसा घडून आला त्याची आठवण होऊन रुमकृष्ण आपल्या बसुलेल्या आपल्या शिष्यांस उद्देशून एकदां म्हणाले, “नरेंद्र प्रथम तेव्हां माझ्या भेटीस आला तेव्हां त्याला देहाची शुद्धबुद्ध नव्हती. मी त्याच्या छातीला एत लावून पाहिले तेव्हां त्याला बाह्य स्थितीचे ज्ञान राहिले नव्हते. त्या ज्ञानाचा एक-लां लोप ज्ञालेला होता. नंतर तो शुद्धीवर आला तेव्हां म्हणाला, “अहो ! काय असेत हे ! माझ्या घरी माझे आईवडील आहेत ना ?” एवढेच बोलून तो स्तव्य प्राळी, दिवसांमागून दिवस जात होते. त्याला भेटण्याची मला अधिकाधिक उत्कंठा झटू लागली व ती उत्तरोत्तर वाढत चालली. भोलानाथ यांस उद्देशून एकदां मी हणालो की, भोलानाथ ! नरेंद्रास भेटावें असें मला कां वरै वाटते ? कशाला ही उत्कंठा ? त्याच्यासाठी मी कां वरै अस्वस्य व्हावें ?”

महाभारतांतील खुलासा

यावर भोलानाथ म्हणाले, ‘त्यासंबंधींचा खुलासा तुम्हांला महाभारतांत सांपळूं शकेल. ज्यांना समाधिसुखाचा लाभ घडतो, त्यांची समाधि संपल्यानंतर आपण सात्वीक पुरुषांच्या सहवासांत यावें असें तीव्रतेनै वाढूं लागतें. अशा माणसाच्या सान्निध्यांत त्यांना आनंद वाटतो व शांतताही वाटते.’

हा खुलासा ऐकल्यानंतर रामकृष्णांचे समाधान झाले. मग ते स्वस्थ बसून चिंतन करूं लागले, परंतु कधीं कधीं नरेंद्रानें भेटावें म्हणून त्यांचा जीव व्याकुल होत असे.

आरंभ काळांतील भेटीगांठीच्या प्रथंगांस उद्देशून एकदां रामकृष्ण म्हणाले, जे कोणी खरोखर माझे अहेत त्यांना मी कितीही बोललौं, शिंगगायाळी दिल्या तरी ते माझ्याकडे आल्याशिवाय रहाणार नाहींत. ते माझ्याकडे खेचले जाणारच, नरेंद्रच पहा ना ! आरंभी आरंभी जगन्माता कालीस तो नानाप्रकारच्या शिव्या घालीत असें, एकदां मला चीड आली त्यांची. मी म्हणालौं, ‘मूर्त्ती ! कांहीं अकल आहे की नाहीं ? चालजा हो येथून चिलकूल येऊं नकोस इकडे !’

नरेंद्रानें काय केलें ? त्यानें हळुं पावलीं ती खोली सोडली आणि बाहेर जाऊन तो विडी शिलगांवूं लागला ! त्याला माझ्या बोलण्याचे कांहीं वाटले नाहीं, तो होताच तसा, शिष्याबद्दल सात्वीक अभिमान

आपल्या लाडक्या शिष्याबद्दल आलेले अनुभव सांगण्यांत रामकृष्णांना सात्वीक अभिमान वाटावयाचा, विवेकानंदांच्या चौरस विद्वत्तची व त्यांच्या ठारीं वास करणाऱ्या सद्गुणांची त्यांना पूर्ण कल्पना होतो. एकदां तें म्हणाले, “नरेंद्राच्या ठारीं किती सद्गुणांचे सुंदर संमेलन झाले आहे तें पहा ! त्यांना संगीलाची फार आवड आहे. एवढेंच नव्हे तर ते स्वतः गायनवादन उत्तम प्रकारे करूं शकतात. त्यांची विद्वत्ता अगाध आहे, इतके सारे असूनही त्यांनी मनोविकारांवर संपूर्ण विजय मिळविला आहे. त्यांनी सान्या इंद्रियांस लगाम घालून आपल्या ताव्यांत ठेविले आहे, म्हणूनच ते खन्या अर्थानें ब्रह्मचारी राहूं शकले. आणि हे सामर्थ्य त्यांनी केवळ मागाहून कमावले असें नाहींतर बालपणापासून त्या सामर्थ्यांची जोड त्याना लाभली होती.

अशा रीतीनें आपल्या आवडत्या शिष्याची रामकृष्णाना पूर्ण कल्पना होती.

अशी ही गुरुशिष्यांची जोडी जगांत अमर होऊन राहिली आहे.

सर्व पापांचे मूळ ?

तें शोधा आणि नाहींसे करा

लोभ, वासना किंवा प्रलोभन यापासून आपण दूर रहाण्याचा अहर्निश प्रयत्न केला पाहिजे. सर्व पापांचे मूळ जर कशांत असेल तर तें लोभांत. लोभाचीं स्वरूपें विविध आहेत. कोणत्या स्वरूपांत लोभ जाळ्यांत ओढील हैं सांगतां येणे कठीण आहे.

तो कधीं व कशारीतीने डोके वर करील व आमचा घात करील हैं सांगतां येणे कठीण आहे. आम्हांला आमच्या उच्चासनावरून खालीं खेचणारा, आमचा जर कोणी महान शत्रू असेल तर तो लोभच होय. यासाठी सावधान !

रोजचा झगडा

आपल्या रोजच्या जीवनांत आपल्या माथावी पाशांत कडकविणारी कितीतरी प्रलोभने पुढे येत भसतात. तीं भारी मनमोहक असतात. मनावर एकदम परिणाम करतात व मनाचा ताबा घेतात. आम्हीं मग विचार भ्रष्ट होतो. विवेक शक्ति नष्ट होते आणि मग आम्हीं कुठेतरी जाऊन कोसळतों व स्वतःचा सत्यानाश करून घेतों।

आमची विचार शक्ति एकदम दंग बनते. दूरवरचे परिणाम दृष्टीला दिसेनासे होतात. व आमची स्थिति खरेखर वेढ्यापिशासारखी होऊन जाते. आमचा अघःपात होते ! लोभाचीं स्थाने किती म्हणून सांगावीं विषय वासना, संपत्तीचा अनावर लोभ, परोपरीचा स्वार्थ आमच्या मानेवर स्वार होऊन बसतो आणि आम्हांला सैरावैरा धांवायला लावतो. आम्हीं त्या त्या लोभांचे भक्ष बनतो. बुद्धीला भ्रम होतो. ती काम करीनांशी होते.

लोभाची नानाविध रूपे कुठवर सांगावीं ! आपणास श्रीमंत व्हावेसे वाटते. जवळ मुब्लक घनदौलत असावी असे वाटते. लक्ष्मीची आपल्यावर पूर्ण कृपादृष्ट असावी असे वाटते, आणि मग त्यासाठीं आपण नाना प्रकारचीं पापे करायला सब होतों काळाबाजार, लबाडी, खाद्यपदार्थीत व औषधांतही भेटळ ! कशासाठीं ! अधिकाधिक पैसा लुबाडप्यासाठीं ! निरनिराक्या खात्यांत पहा. लांचलुचपत किती वोकाळली आहे ! व्यापारी, वकील, डॉक्टर, नोकर चाकर, पटेवालेसुद्धा हरप्रथनाने दुसऱ्यांस लुबाड्यां आपले खिसे गरम करतां येतील यासाठीं कारवाई करण्यांत गुंतलेले असलावा !

हीं कितीतरी प्रलोभने !

विषय वासनेचीं भयंकर स्वरूपे तर सांगायलाच नकोत. ती अमक्या तमक्याची बायको किंती सुंदर आहे ! तशी बायको मला कां मिळू नये ? ती मी कशी मिळवू शकेन, हीच चिंतना !

वाहवा ! त्या अमक्या तमक्याचा बंगला किंती सुंदर व सुसज्ज आहे ! तसा मला कां असू नये ? तो मला कसा मिळवितां येईल हीच भगभग ! कोणाकडे चांगली मोटार आहे, कोणाकडे चांगले फर्निचर आहे, कोणाकडे चांगला रोडिओ आहे, तशी वस्तू उचीत वा अनुचित मार्गानीं व उपायांनीं मी कशी मिळवू शकेन, तो अमूक इसम किंती उच्च पदावर आरूढ झालेला आहे ! त्याला पाहून मी त्या स्थानावर जाऊन कधीं व कसा बसेन हीच विवंचना !

तो पहा ना ! किंती सुंदर सुंदर कपडे करतो व गोड गोड भोजन करतो ! तर्से मला कां मिळू नये ? भल्याबुद्ध्या उपायांनीं मला तें मिळविलेच पाहिजे !

अशा रीतानें लोभाचीं लहान मोठीं स्वरूपे कुठंवर सांगावी ? त्यांना अंत ना पार !

नीतिमत्तेची खालावलेली पातळी

अशा या लोभांना बळी कोण बरें पडतात ? ज्यांची नीतिमत्ता खालावलेली आहे, ज्यांना चारित्र्य नाहीं, सारासार दृष्टि नाहीं, विचार नाहीं, असे लोक बहुसंख्य असतात; अणि तेच प्रलोभनांसु बळी पडायचे लोभाचा पगडा बसून देणे ही सहजसाध्य गोष्ट नाहीं; परंतु प्रयत्नेकरून ती साध्य करून घेण्यासाठीं प्रत्येक मनुष्यानें झटलें पाहिजे. ज्याला आपले जीवन मौल्यवान बळवायचें आहे, त्यानें लोभापासून, लोभाच्या मोहमायेपासून शक्य तेवढे दूर राहिले पाहिजे.

लोभाला बळी घडून आपण सुखी होत नाहीं. अंतीं दगा देणारा, दुःखांत लोटणारा हा लोभ आहे. तेव्हां त्याच्या पाशांत कोणत्याहि परिस्थितींत न सांपडण्याचा आपण निर्धार केला पाहिजे व तो अमलांत आणिला पाहिजे.

माणसाचा स्वभाव मोठा विचित्र असतो. आपल्याजबळ जै नाहीं तें त्याला हृद्येसें वाटतें. जै आपल्यापासून फार दूर आहे त्यावर झडप घालावी असें त्याला वाटतें. जै आहे त्यांत समाधान नाहीं. तर जै जबळ नाहीं तें कसें मिळवितां येईल, मग तें भल्याबुद्ध्या कोणत्याहि प्रकारच्या मार्गानीं का होईना, त्यासाठीं घडपडावनीचें, त्याच्या विवंचनेत वेळ घालवायाचा ही आहे मानवी वृत्ति ! काय करणार तिला जै जबळ नाहीं त्याचें आकर्षण ! जै मिळत नाहीं त्याचा मोह, त्याचा लोभ !

जें जवळ नाहीं त्याची ओढ

जवळ असणे नसणे, नसेल त्याची ओढ लागणे हे सरे मनाचे व्यापार आहेत. मनानें मानले तर समाधान नाहीं तर सर्वत्र असुमाधान ! मन कुठे व कुठवर धांव घेऊल याचा का पत्ता लागणार आहे ? यासाठीं या मनावर आपण सकत पहारा ठेविला पाहिजे, स्वार्थपायी, लोभापायी आपण सारी न्यायनीति पायाखालीं तुडवाव-याची आहे का ?

खरोखर मनासारखा बलवान् आपला दुसरा कोणीही शत्रू नाही. दुष्ट प्रवृत्तीच्या तावडीत तें चटकन् सांपळूळ शकते. तेथें वेळ लागत नाही! मनाभ्रोबर झगडून मनो-विजय मिळविणे ही मोठ्यांत मोठी कठीण गोष्ट आहे आणि तीच तर मनुष्य जन्माला येऊन आपण पार पाडावयाची आहे. मग मनुष्यत्व आणि हे पुरुषत्व कशाला? मन जिकडे ओढ घेर्ल तिकडे त्याला आपण जाऊं द्यायचे काय? मन हे ओढाळ बहु-असे सांगितले आहे. त्या ओढाळ मनाला लगाम धालून आपल्या कहांत ठेवणे, त्याला सैरावैरा घांवूं पकूं न देणे हाच सर्वांत मोठा पुरुषार्थ आहे. तोच आपण आचरणांत आणावयाचा आहे.

निर्णयसागर प्रेस		प्रकाशित पुस्तकें व ग्रंथ
देवी महातम्य प्राकृत ओवीबद्ध प्राकृत पोथी	कि. रु.	२-०० न. पै.
नवनाथ भक्तिसार ग्लेज प्राकृत ओवीबद्ध		
४० अध्याय	„ „	१८-०० न. पै.
दुर्गा स्तोत्र	„ „	०-०६ „ „
दुर्गाकवच किलक, अर्गलास्तोत्रसह संस्कृत	„ „	०-२५ „ „
देवी सहस्रनाम संस्कृत	„ „	०-३७ „ „
देवी सहस्रनामावली	„ „	०-५० „ „
सप्तशती सार्थी (मराठी भाषांतर)	„ „	३-०० „ „
वरद लक्ष्मीपूजा व सार्थ कथा	„ „	०-२५ „ „
सप्तशती सुटी पोथी संस्कृत मूल	„ „	३-५० „ „
मिल्टण्याचे डिकाण :—		

निर्णय सागर प्रेस,

२६-२८ कोलभाट स्ट्रीट, मुंबई नं. २

अधोगति, परागति आपल्याच हाती !

स्वर्ग आणि नरक यासंबंधीं जनतेमध्ये विशेषतः अविचारी व भोक्या जनतेत नानाप्रकारच्या विचित्र कल्पना वावरत असतात. स्वर्ग काय किंवा नरक काय आम्ही याच जन्मीं व याच लोकीं आपल्या आचरणानें निर्माण करीत असतो. त्या अवस्था आपल्यापासून दूर नाहीत.

गीतेत काम, क्रोध व लोभ हीं तीन नरकाचीं द्वारे सांगण्यांत आलीं आहेत. आत्म्याचा नाश अधम गतीनें, अधम व माणुसकीला न शोभणाऱ्या मार्गानें होत असतो. ज्याने काम, क्रोध व लोभ या तीन शत्रूंवर जय मिळविला, त्यांना जिकले त्याने स्वतःसाठीं याच लोकीं स्वर्ग निर्माण केला म्हणून समजावै. मनुष्यमात्राचे कल्याण, त्याचा मोक्ष व त्याची सुस्थिति त्या तीन शत्रूंवर विजय मिळविण्यावर अवलंबून आहे.

या तत्वज्ञानाच्या गोष्टी आम्हांला काय करायच्या आहेत असें कोणीहि समजू नये. आपले सुख, दुःख, आपले कल्याण, अकल्याण आपला स्वर्ग व नरक हीं सारीं त्यावर अवलंबून आहेत. जो सदाचारानें वागतो, जो चारित्र्यसंपन्न आहे, ज्याने काम, क्रोध व लोभ यांचा त्याग केला, त्याच्यामारखा सुखी दुसरा कोणी असू शकणार नाही. मग आम्हीं सुखाच्या स्वर्गाच्या मागे लागावयानें कीं दुःखाच्या वा नरकाच्यामागे लागावयाचें याचा विचार ज्याचा त्याने करावयाचा आहे.

तेव्हां स्वर्गाचे दरवाजे कोणत्या मार्गानें गेले असतां उघडतात व नरकाचे स्वरूप काय व त्याकडे मनुष्य कोणत्या मार्गानें गेला असतां त्याच्या तावडींत सांपडतो हे प्रत्येकानें पहाणे जरुर आहे.

वर जे दुष्ट शत्रू सांगितले ते आत्म्याचा नाश करणारे, आत्म्याला खालीं खेचून त्याच पातळीवर दाबून ठेवणारे आहेत. त्यांना का आपण जवळ करावयाचें ! परंतु तसेच हरघडी घडत आहे.

आत्म्याचें कल्याण कशानें साधलें जातें, याची यावरून आपणास कल्पना करतां येईल. ईश्वरानें आत्म्याचा नाश करून मोकळे होण्याचें सामर्थ्य जसें आपणास दिलें आहे तसेच आत्म्याचें कल्याण साधण्याचेही भरपूर सामर्थ्य दिलें आहे.

या दृष्टीने तुकाराम महाराजांचा पुढील अभंग अत्यंत बोलका व वस्तुस्थितीची जाणीव करून देणारा आहे. तुक्रेवा म्हणतातः—

मरण माझें मगेन गेले । मज केले अमर ॥

ठाव पुसिले बुड पुसिले । वोस वोसले देहभाव ॥

आला होता गेला पूर | घरिला धीर जीवनी ॥

तुका म्हणे बुनादिचें | जालें साचें उजवणे ॥ १ ॥

मनुष्यप्राणी मरण कसें मरून जाणार व मेल्यानंतर तो अमर कसा काय होणार ? मनुष्य जन्मला कीं कधीं तरी मरावयाचाच. तसें हें मरण नव्हे. आपण देहधारी असतांहीं मरून जातो. देहांत असतां मरण मरून गेलें पाहिजे. या शब्द नीं अर्थस्पष्ट होत नाहीं. हें कबूल. तुकोचानीं पुढे त्याचें स्पष्टीकरण केलें आहे. चरण तिसरा पहा. जन्ममरणाचा पूर आला आणि गेला. नदीला बेसुमार पाणी चढतें, पुराच्या भर होतो. त्यावेळी त्या पुरांत सांपडलेला माणूस एखाद्या बळकट आधाराला धरून राहिला तर तगतो नाहीं तर पुराबरोबर आहून जातो. त्याचप्रमाणे ज्याच्याठार्यीं आपलें जीवन आहे व ज्यामुळे सर्व सृष्टीला जीवन मिळतें त्या परमात्म्याला जर आपण चिकटून राहिलों, त्याचा घट आघार घेतला तर आपण जन्म मरणरूपी पुरांतून तलून जातो. नाहीं तर पाहून जातो.

देहधारी असतां अत्म्याच्या कल्याणाच्या मार्गानिं जावयाचें, तो कल्याणाचा मार्ग स्पष्ट केला आहे. त्या मार्गाला आपण चिकटून राहिलों असतां आपण स्वर्ग गांठला असें समजायला हरकत नाहीं. आणि या संसारांत असतां बेफामपणे वागणे, केवळ सुखोपभोगांत दंग होऊन रहाणे हा झाला सरळे नरकाचा मार्ग.

‘टाव पुसिलैं बुड पुसिलैं! वोस वोसलैं देहभावा’ हा दुसरा चरण. आतां आपण आपला देहभाव साफ नामशेष झाला पाहिजे कसा ? घरादारावर नांगर फिरविला म्हणतात ना ? तसा, सपाट जर्मान, घर नाहीं दार नाहीं. मनुष्य सुंदर भजनाच्या प्रसंगी देहभान विसरून जातो कीं नाहीं ? एखाद्या कूटप्रश्नांत मन गुंतलै म्हणजे माणसाला खाण्यापिण्याची कशाचीही शुद्धि रहात नाहीं. ब्रह्मानंदी लागली टाळी। कोण देहातें सांभाळी ॥ असा एखाद्या सुंदर भजनाच्या प्रसंगी कित्येकांस अनुभव येत असतो. त्या वेळेपुरतें मनुष्य देहभान विसरतो.

ज्यामुळे सांच्या जगाला जीवन मिळालैं आहे असा जीवदानाचा जो भगवंत तोच

जैसें डोळ्यां अंजन भेटे । ते वेळीं हंष्टीसी फांटा फुटे ॥

मग वास पाहिजे तेथें प्रगट । महानिधी ॥ शानेश्वर,

ही कदाचित् कविकल्पना असेल — पण डोळे काळजीपूर्वक तपासून अचूक चष्मा बनवून घेतल्यास, शतायुषी झालीत तर हाष्टि स्वच्छ रहाते हें सत्य आहे.

याकरितां निर्दोष चष्मे बनविणार

शेंडे आणि कंपनी

बोरभाट लेन, गिरगांव, मुंबई ४. यांचा सल्ला घेऊन निर्धास्त रहा.
बाहेरगांवीं क्रेम्स, लेन्सिस् व मिस्किप्स्वनप्रमाणे चष्मे बनवून ऑर्डरप्रमाणे पाठवूं.

माझा सर्व आधार, त्याच्याशिवाय दुसरा कोणीही त्राता नाहीं अशा विश्वासानें जो त्या परमात्मा तत्त्वाला बिलगून रहातो, तेथेच ज्याची दृढ श्रद्धा असते, त्याला मरण आहे किंवा नाहीं यांची फिकीर वाटत नाहीं. अशा पुरुषाला शरीराच्या साहचर्यामुळे दुखणे बाणे येणे, वेदना, दुःख होणे स्वाभाविक असले तरी त्यांची वृत्तीच समतेची, समाधानाची वा समाधीची बनलेली असते. त्या दुःखाची त्याला फिकीरच वाटत नाहीं. अशा रीतीने देहधारी असून व शारीरिक क्लेश होत असतांही शरीराविषयी उदासीन होणे म्हणजेच मरण मरून जाणे. अशी स्थिति वाढ्याला येण्यास महत् भाग्य असावें लागते. अशी भाग्यवान माणसे या जगात [होऊन गेलीं, काल होतीं व आजही आहेत !

शरीर आणि आत्मा, शरीराचा नाश होतो. आत्म्याचा नाश होत नाहीं. तो गतिमान आहे. त्याच्या उन्नतिचा मार्ग चोखाळणे हाच स्वर्ग व अवनतीच्या मार्गानें जाणे हा नरक, तेव्हां स्वर्ग आणि नरक कुठे दूर नाहीं. आत्म्याला शरिराचे वेष्टण आहे. कामक्रेध लोभादिकांच्या तावडींत संपदल्याने मनुष्याची अधोगति सुरु होते. तीच नरकवासाची सुरुवात. याच्या उलट मनुष्याने दुष्ट प्रवृत्तीच्या तावडीतून आपली सुटका करून घेतली म्हणजे त्याने स्वर्गाचे द्वार उघडले असें समजावें.

तेव्हां सांगायचे काय ? स्वर्ग आणि नरक आपल्याच ठारीं आहेत. आपल्याजवळ, आपल्या घरी दारीं, आपल्या कुटुंबांत, गावांतच आहेत. जशी आपण आत्म्याला गती द्याल त्या मार्गाने त्याची वाटचाल सुरु होईल.

तेव्हां अगदीं थोडक्यांत सांगावयाचे तर काम, कोध व लोभ हीं नरकाचीं तीन प्रकारचीं तीन द्वारे आहेत. त्यांतून मुक्त होण्याच्या उद्योगास लागून जो मुक्त होतो त्याला परा म्हणजे उत्तम गति म्हणजेच या लोकीं स्वर्गप्राप्ति होते आणि याच्या उलट मार्गाने जाणाऱ्यास अर्थात् काम, क्रोध व लोभ यांस चिकटून राहणाऱ्यास व त्यांचे स्तोम माजविणाऱ्यास अधोगति प्राप्त होते. मग आपण कोणता मार्ग स्वीकारणार ?

॥ श्रीसाईनाथ प्रसन्न ॥

महिला वस्तु भांडार

भरतकाम, विणकाम, शिवणकाम

यांस लागणारे सर्व साहित्य व भरतकामाचीं पुस्तके

लोकर, गंगावरे आणि सौंदर्यप्रसाधानांचे व्यापारी.

छबीलदास रोड, दादर, मुंबई २८. (वेस्टर्न रेल्वे)

* आमचीं कोठेही शाखा नाहीं. *

बाबांची टीटा

~~~~~ संकलक : आमचे प्रतिनिधि ~~~~

रागाचा पारा उत्तरला -

श्री. केशव कृष्ण प्रधान, बी. ए. एल. बी. दादर, हे आपला अनुभव कळविताना लिहितात की, सुमारे तीन वर्षांपूर्वी माझे मेहुणे चंद्रकांत दिक्षीत प्रथमच शिर्डीस उद्युगात बाबांचे दर्शनासाठी गेले. ते त्यावेळी एस. टी. चे चेकिंग इन्स्पेक्टर होते व त्यांची बदली नुकतीच कोपरगांव विभागांत झाली होती. त्यांना नेहमी फिरतीची डगूटी असल्याने भक्ता महिना १५० चे वर मिळे. कामात्या भागांतील एस. टी. च्या घावत्या गाड्या चेक करण्याचे यामुळे त्यांचेजवळ एक Identity Crud स्वतःचा फोटो लावलेले व हुद्दा छापलेले असे. ते थोडे तापट स्वभावाचे असत. आपले काम चोख करावयाचे व कोणाचा शब्द बोलून घ्यावयाचा नाही हा त्यांचा बाणा असे. तसे स्वभावाने भाबडे सरघोपट, यामुळे देवधर्म किंवा विशेषतः बुद्धाचिन्हांवर विश्वास बेताचाच. शिर्डीचे साईबाबांची ख्याती त्यांचे व त्यांचे कुटुंबाचे कानावर गेलेली. तशांत त्यांची बदलीही त्याच भागांत झालेली. तेव्हां कुटुंबाचे लकड्यामुळे स्वारीनी बाबांचे दर्शन घेण्याचा बेत करून एके दिवशी सायंकाळचे सुमारस शिर्डीस गेले. दुसरे दिवशी सकाळी बाबांचे स्नान वगेरे पाहून अभिषेक नैवेद्य करून परत जावयाचे ठराविले व बाबांचे अगदीं नजीक म्हणून समाधीवरील उजवी-कढील खोलीत उतरले. निजण्याचे वेळी सावधगिरी म्हणून बायकोने पैशाचे पाकिट कोठे विसरालविसराल म्हणून नीट ठेवण्यासाठी त्यांचेजवळून मागून घेतले व आपले जवळचे सामानांत नीट ठेवले. त्यांतच त्यांचे Identity काढ्याची होते. त्याला ते फार जपत असत. कारण चेक करताना कोणी विरोध केल्यास ते काढावें लागे. तेव्हां कुटुंबास नीट ठेवण्यास सांगून उभयतां झोपी गेले.

मंदिरांत त्या दिवशी बरेच भक्त आल्याने गर्दीच होती. सकाळीं कांकड आरतीचे घसक्याने दोघेही लवकर जागे होऊन काकड आरतीस खालीं मंदिरांत इजर झाले, आरतीनंतर शौच्यमुखमार्जन व स्नान आवरून परत आले व चहा वगेरे घेण्यासाठी बाहेर जातेवेळी कुटुंबाजवळ रात्री दिलेले पाकीट मागितले. त्यांत १२१३ रुपये होते. कुटुंबाने रात्री ठेवल्याजागी हात घातला तो तेव्हा

पाकीट नाहीं. तेंव्हां गडबडल्या. पुन्हां-पुन्हां कपडे वगैरे वगैरे उल्थापाल्थ केली पण पाकीट नाहीं. चोरीस गेले हे निश्चित. मग व्याय विचारतां, आधींच स्वभाव तापट व सुकाळचे प्रहरी प्रथमच हानी...स्वारीनीं बायकोऱ्या शिव्यांची खैरात केंदी व असले कसले सत्पुरुष कीं ज्यांच्या दर्शनाल्या येणारे भक्तांनाच नागवतात त्यांच्या उशाशीं कशा चोप्या होतात व त्यांना ह्या चालतात, हे सर्व थोतांड आहे. सगळे चोर आहेत व संस्थानचे चालकही चोरच आहेत वगैरे ठणाणा उच्च स्वांत मांडला. विशेषतः Identity कार्ड हरवल्याने गाफीलपणाबद्दल नोकरीही जावयाची. निदान या जागेवरून खालीं रिहर्ट व्हावे लागावयाची भिती. आजुबाजूचे लोक विचापुस करूं लागले. त्यांत एक मुंबईचे वजनदार गृहस्थ आलेले होते. त्यांना ही हकीकत कळतांच तेंथे येऊन ते त्यांचे सांत्वन करूं लागले. व ते म्हणाले, तुमच्या आयडेटिटी कार्डची तुम्हीं फिकीर करूं नका. तुमचे हेड ऑफिसांतील मुख्य माझें स्लेही आहेत. त्यांना मी घडलेली हकीकत सांगून नवे कार्ड देववीन. पैसे पाहिजेत तर मी उसने देतो. मुंबईस गेल्यावर मला परत करा. पण दिक्षीत साहेबाना तें कुठले मानवणार? आपले आयडेटिटी काड गमावले यांत गाफीलपणा पदरी येतो. तो थोडांचे लपणार व अशा शरमिदेपणाने ते कोणाचीहि मेहरबानी स्वीकारणे त्यांच्या रक्तातक्क नव्हते. त्यांनी त्या गृहस्थाची मदत नाकारली. ते म्हणाले, त्यापेक्षां गाफीलपणाबद्दल रिहर्ट झालेली पत्करीन पण लाचारी अंगिकारणार नाही. बाबांचे सत्व असेल तर मला माझे द्वरपलेले कार्डचं मिळाले पाहिजे. सत्पुरुषाचे दर्शनास येण्याचा मग उपयोग काय? एकवेळ पैसे गेल्याचे दुःख नाही. असें जिदीस पेटले.

मग त्यांनी जवळच्या S. T. ऑफिसांतून जरूर तेवढे पैसे उसनावर घेऊन ज्ञेमतेम कुळंवाचे आग्रहास्तव बाबांची पूजा तेवढी केली. पण विश्वास मात्र उडाला होता. तसें ते स्पष्ट करके होते, असो. अशा रितीने शिर्डीची यात्रा जरा महागच पडली. मुंबईस परत आस्यावर ते मजकडे येऊन मला इत्थंभूत हकीकत सांगून म्हणाले, तुमचे बाबा खरे अस-दील तर मला माझें काढ परत मिळेल. नाहीतर मी रिव्हर्ट होईन. पण काढांची याचना करणार नाही व शिर्डीसहि पुन्हां जाणार नाही. उलट पोलिसांना तेथील अव्यवस्थेबद्दल कळवीन वगेरे तणतणत स्वारी आपलें कचेरीत गेली.

मुंबईच्या त्या भूत्या सळगृहस्थानीं S. T. च्या मुख्याला फोन करून झालेली हक्कीकित कळविली असल्यानें दिक्षीतांना एरवी ज्या गोष्टीमुळे रिव्हर्ट व्हावें लागले असतें, तो पास पुन्हां देणेस एस. टी. ऑफिसांतील मुख्य तयार झाले. पण रेकार्ड मात्र पास गहाळ झाल्याचें नमूद करावें लागेल असें म्हणाले. दिक्षीत तो पास घेण्यास तयार होईनात. ते म्हणाले मी रिव्हर्ट होण्यास तयार आहे. असेंच काहीं दिवस गेले व एके दिवशीं मुख्याकडून श्री. दिक्षीत यानां बोलावणे आले. दिक्षीत दिसतांच ते मुख्य

म्हणाले, “अहो दिक्षीत, तुमचें कार्ड शिर्डीहून तुम्हांला शोधीत आलें आहे, हे ध्या.” पहातात तों खरेच. लखोट्यांत त्यांचें आयडॅटिटी कार्ड व सोबत संस्थानचें पत्र की, सदर कार्ड व एक रिकामें पैशांचें पाकीट बाबांचें समाधीवरील निर्माळ्य टाकतात, त्यांत संस्थानचे शिपायास सांपडले. त्यांत नांव, हुद्दा, पत्ता, असल्यानें त्या पत्यावर मालकाला देणेसाठीं पाठविले आहे. हें पाहतांच दिक्षीताचा पारा उतरला. सुमारे १०।१२ दिवसानी अकल्पीत पणे त्यांचे कार्ड त्यांचा मागोवा घेत यावें ही कांहीं सहज घडणारी घटना नव्हे. विशेषतः बाबांचे दर्शनास गेलेल्या भावऱ्या माणसाचे श्रद्धेला तडा जावा हें बाबांना पंसत पडले नसावें. म्हणून नेमके निर्माळ्यात पाकीट टाकण्याची चोराला बुद्धि ब्हावी. संस्थान नोकराचे तिकडे लक्ष्य वेधावें त्यांनें ते पाकीट योग्य अधिकाऱ्याकडे नेऊन घ्यावें व त्यांनें आस्थापूर्वक तें योग्य पत्यावर पाठवावें या सर्व घटना यदृच्छेने ज्ञाल्या असतील असें दिक्षीताना वाटेना. त्यात त्याचे बायकीने “मला वाटतच होतें बाबांचे सत्व जाणार नाहीं म्हणून” असा जेव्हां दुजोरा दिला तेव्हां त्यांनी मनांत बाबांची क्षमा मागून पुन्हां प्रेमानें शिर्डीस येण्याची तेथेच खाही दिली. त्यानंतर दिक्षीत अनेक वेळां बाबांचे दर्शनास गेले व बाबांचे निस्तीम भक्त बनले.

X   X   X

बाबांच्या दर्शनाचा लाभ

श्री मती सरोजिनी केणी, कुकळी, गोवा, या लिहितात कीं, गेलीं ५—६ वर्षीयासाठी मी साई—भक्त आहें. मला शिर्डीस जाऊन बाबांचे दर्शन घेण्याची पात्र उत्सुकता लागली होती. तेव्हां मला घेऊन शिर्डीस जाण्याचा वडिलांनी दोनदर्शन प्रस्तुत केला पण दोन्हीं वेळां मध्येच कांहीं अडचण आल्यामुळे जातां आलें नाही. त्यानंतर मला जो कोणी साई भक्त सांगे कीं अमुक केल्यास बाबांच्या दर्शनाचा योग्य लवकर घेईल. त्या त्या प्रमाणे मी करीत असें. दररोज बाबांच्या तसबीरीला फुलें घालणे, धूप दाखवणे, पोद्या वाचणे हें सर्व चालूच असें. अस्या तस्वीरेने ४ वर्षी गेलीं पण बाबांचे दर्शन कांही ज्ञालें नाहीं आणि माझ्या नित्य नेमांत कांहीं खंड पडल्य नाहीं. बाटत असें कीं केव्हांतरी बाबांची कृपाहृष्टी माझ्यावर होईल व दर्शन मिळेल. असेच दिवस जात होते. एकेदिवशीं अचानक आमचेकडे एक बाई आली. तिनें माझी शिर्डीस जाण्याची तळमळ पाहून सांगितलें कीं तुं दर गुरुवारी व शुक्रवारी न चुकतां बाबांच्या तसबीरीखालीं ऊद लाव. असे सोळा गुरुवार व शुक्रवार करून पहा. त्याप्रमाणे मी लवकरच तसें करायला सुरवात केली व जेव्हां सोळावा गुरुवार व शुक्रवार आला तेव्हां मी बाबांच्या तसबीरीला नमस्कार केला व म्हटलें, बाबा आतां तरी माझा अंत न पहातां दर्शन दे. असें सांगून दोन दिवस गेले तोंच अचानक दुसऱ्या गांवाहून माझा काका (साईभक्त) आला व मला शिर्डीस जाण्यास आग्रह करू लागला. तेव्हां मलाहिं बाबांची कृपा असावी असें चाटलें आणि चटकन तयारी केली व तीनच

दिवसाच्या आंत म्हणजे १२-१-६१ गुरुवारी आम्ही शिर्डीस पोहोचलो. नंतर बाबांच्या समाधीला अभिषेक केला आणि राहिलेले नवस फेडले. अशातज्हेने मला साईबाबांची लीला अगाध असल्याचा प्रत्यय आला व बाबांच्या वचनाची आठवण झाली.

शरण मज आला आणि वायां गेला। दाखवा दाखवा ऐसा कोणी
जो जो मज भजे जैशा जैशा भावें। तैसा तैसा पावे मीही त्यासी

उदीचा पुरवठा

गोळ्या ४ वर्षीन मी दररोज आंघोळ झाल्यावर कपाळाला उदी लावीत असें व थोडी पाण्यांत घालून घेत असें. अशा तज्हेने माझा नित्यक्रम चालला होता. एकदां असेंच उदी लावीत असतां उदी केव्हां संपली तें कळले नाही. माझ्या मनांत आले कीं बाबांच्या सेवेत कांहीं चूक झाली नाहीं ना? आतां उदी कशी मिळणार ही चिंता. दुसरा दिवस उजाडला. एक, दोन साई-भक्तांकडे जाऊन चौकशी केली पण उदी मिळाली नाहीं. नंतर मीं आंघोळ करून साई सचरीताचा अध्याय वाचावयास बसले. अधीं वाचून झाला असेल नसेल इतक्यांत वडील उदी व नैवेध घेऊन आले व सांगू लागले कीं आपला मित्र शिर्डीस जाऊन आल्यामुळे ही उदी व नैवेद्य दिला आहे. ती उदी पहारांच माझ्या डोक्यांतून आनंदाश्रू आले. मी त्यांना बाबांचा चमत्कार सांगितला. तेव्हांपासून आजपर्यंत मला उदीची तूट पडली नाहीं. कारण दरवर्षी आमच्या मेडिकलपैकीं कुणी ना कुणी शिर्डीस जात असतात व येताना उदी घेऊन येतात. हीं बाबांचीच कृपा होय.

X

X

X

बाबांनीं आज्ञान स्वीकारले

डॉ. बी. बी. परब, एल. सी. पी. एस. फर्युसन रोड, मुंबई १३, हे लिहितात कीं, १९५६ ची गोष्ट आहे. माझा थोरला मुलगा चि. सुरेश जो आतां एम. बी. बी. एस. पास करून एम. डी. चा अभ्यास करीत आहे. इंटर सायन्सच्या परीक्षेत सेकंड क्लासमध्ये आला. फर्स्ट क्लासमध्ये खात्रीने येणार याबद्दल कुणालाहि संशय नव्हता. परंतु झालें मात्र निराळें. त्यामुळे मुंबईच्या मेडीकल कॉलेजमध्ये त्याला प्रवेश मिळाला नाहीं. शेवटीं बी. एस. सी. होऊन परत एकदां प्रयत्न करावा म्हणून त्यांने आपल्या सेन्ट झेव्हीयर कॉलेजमध्ये अभ्यासाला सुरवातहि केली. माझा डॉक्टरीपेशा असल्यामुळे मुलानेही डॉक्टर व्हावें ही आमची सगळ्यांची इच्छा. परंतु नाइलाज झाला.

याचवर्षी आगष्ट महिन्यांत मी आमच्या इंडियन मेडीकल ऑसोशियनच्या विद्यमाने युरोपच्या दौन्यावर जाण्यास निवालो. त्या प्रसंगाला अनुसरून माझ्या एका

मित्रानें मला चहापानास बोलाविलें; व बोलतां बोलतां मुलाला मेडीकल कॉलेजमध्ये प्रवेश न मिळाल्याबद्दल मला सहानुभूतीही दाखविली. मी आभार मानले त्याचै; पण बोलल्याशिवाय मला राहावेना; मी झटलेच, ‘आतांपर्यंत माझा मुलगा फर्स्ट क्लासमध्ये यायचा त्याने अभ्यासांत कधींहि कुचराई केली नाही. रात्रीचा दिवस केला. बाबांची नित्य नियमानें आराधना केली. आम्हीहि बाबांचे नियमीतपणे नामस्मरण केले व करीत आहोत. मग बाबांनी आमच्यावर हा अन्याय कां करावा? माझी ही तक्रार आहे. देवाला आव्हान करण्याचा भक्तालाही आधिकार असतोच.’”

मी युरोपला निघून गेलै. जाण्यापूर्वी आम्ही नवालहेरच्या मेडिकल कॉलेजातही प्रयत्न करून पाहिला; परंतु तोही निष्फळ ठरला.

बाबांच्या कृपेने चमत्कार घडून आला. ग्वालहेरच्या मेडीकल कॉलेजच्या प्रिन्सिपालकडून तार आली; ‘इंदूरच्या मेडीकल कॉलेजमध्ये तुम्हांला प्रवेश मिळत आहे. त्या कॉलेजच्या प्रिन्सिपॉलनां त्वरीत भेटा.’

इंदूरच्या मेडीकल कॉलेजमध्ये मुलाला प्रवेश मिळाला. बाबांच्या कृतेने आमची इच्छा पूर्ण क्षाली.

त्यावेळी मी निहयन्नामध्ये होतो; इंदूरला प्रवेश मिळाल्याची मला मुलाकऱ्हन तार वाचतां वाचतां आनंदाश्रु ओघकू लागले; ‘बाबा, माझ्यासाठी आपण संकटांत पडला?’ असें उद्धार माझ्या तोङ्हन बाहेर पडले.

‘जो जो मज भजे जैसा जैसा भावें। तैसा तैसा पावे मही त्यासी ही बबांची
उक्के सार्दु आली,

x

x

x

ए. आर. सावंत अॅन्ड ब्रदर्स

इदरे, मंगलदास मार्केटसमोर, मुंबई नं. २. टे. नं. २२८४४

तयार कपडे, सर्व प्रकारची होजियरी तसेच टॉवेल्स, चादरी व पडद्यांचे कापड मिळण्याचे एकमेव ठिकाण. होलसेल व नीरेलर्स

धन्वंतरी साईनाथ !

कोळ्हापूर येथून एक साईभक्त (त्यांना आपले नांव प्रसिद्ध करण्याची इच्छा नाही)
आपला अनुभव पुढीलप्रमाणे कळवितात : —

गत वर्षी ह्याच दिवसांत म्हणजे पावसाळा संपत आला होता. एके दिवशी माझ्या वडील मुलाळा थंडी वाजून ताप आला, मी त्याळा मलेचीया समजून क्यामोकिन देण्यास सुखवात केली. दोन दिवस झाले तरी कांहीं फरक आढळून आला नाहीं, माझ्या डॉक्टर मैत्रीणीला हैं कळले. तिने बिमाराळा तपासून नेहमीच्या रिवाजाप्रमाणे लघवी, रक्त इत्यादि तपासणी करवून घेतली व ठायफाईडची चिकित्सा सुरु केली. तरी तापांत विशेष फरक झाला नाहीं. मुलाळाचे हायर मॅट्रीकचे वर्ष होते, त्यामुळे आम्ही सर्व फारच चिंतेत होतो. दिवस रात्र साईबाबांचे चिंतन सुरु केले व दररोज साईबाबाची उदी बिमा. रात्र्या कपाळाळा लावून थोडी त्याच्या जिभेवर ठेवेत होतो, मुलाळा देखील साई-जाशाळाचे नांव घेण्यास सांगितले होते. मी माझे दवाखान्यांतील काम आटोपून एक दिवशी घरी आलों व दारांत पाऊल टाकताच मला उदाचा सुंदर सुगंध आला, चौकशी अंती आढळले की घरांत कोणीही उद्पेटवला नाही. माझ्या पल्नीला देखील खसलाच्च सुगंध त्या दिवशी मधून मधून आल्याचे तिने मला सांगितले. मला त्याचाच सुगंध असावा ही खान्नी पटली. मुलाळा विचारले कसे काय वाटते ? तो म्हणाला ‘बाबा, आतां माझम ताप करा झाला आहे’ थर्मोमेटर लावून बघतों तों खरीखरच ताप नाही. त्यादिवसापासूत त्याची प्रकृती दुरुस्त झाली. ही बातमीं आमच्या डॉक्टर मैत्रीणीस कळली व तिला फारच आश्रय वाढून आनंद झाला. साईनाथ हे खरोखरच धन्वंतरी आहेत.

परमार्थाग्निवाय मुमुक्षु साधकांना त्याच्या स्वरूपावे

उघडे दर्शन करून देणारा ग्रंथः—

“अध्यात्मज्ञानाचा योगेश्वर”—भाग १ व २

मूल्य प्रत्येकी रु. २-५० न. पै.

(भगवान श्रीसिद्धरामेश्वर महाराज पात्रीकर यांची

शान—विज्ञानावरील अति सुलभ भाषेतील निरूपणे)

प्रकाशक : श्री. खं. आ. सबनीस,

५ ताराटेपल लेन, लॅमिंगटन रस्ता, मुंबई क्र. ७ (W. R.)

प्रमुख विक्रेते :—

तुकाराम बुक डेपो,

माधवबाग, सी. पी. टँक,
मुंबई २.

चारित्र्यबळ हीच सर्वांत श्रेष्ठ

संत तिरुवल्लवार यांची शिकवण

या जगांत सर्वांत श्रेष्ठ व वांछनीय जर कोणती गोष्ट असेल तर ती म्हणजे चारित्र्य हीच होय. चारित्र्य नाहीतर माणूस व्यर्थ होय. त्याला कवडीचीहि किंमत कोणी देणार नाही. यासाठी चारित्र्य संपन्न होण्यासाठी, तो बहुमोल गुण आपलासा करण्यासाठी प्रत्येकानें झटावयाचें आहे. ज्याचें चारित्र्य निर्मळ तोच जगांत नांव काढू शकतो, चमकू शकतो व दीर्घवाळ लोकांच्या स्मरणांत राहू शकतो.

सर्वोत्तम गुण

तुम्ही जगांतील सर्व घर्माचा कसऱ्या अस्यास करा. प्रत्येक घर्मात असे एका कोणत्या गुणाला आत्यंतिक महत्त्व देण्यांत आले असेल तर ते चारित्र्य संपन्नतेलाच होय. तेव्हां कितीही खडतर प्रयत्न करावे लागले, कितीही मोल यावै लागले व जिवाचें रान करावै लागले ती थंगी चारित्र्य बाणावै यासाठी प्रत्येकानें झटावयाचें आहे. मनुष्याला थोरपण येते ते चारित्र्याच्या बळावर.

मनुष्य श्रेष्ठपदाला पोहोचतो तो का संपत्तीच्या बळावर? का उच्च कुळांत जन्म वेतस्यामुळे? का पुण्यकळ शिक्षण संपादन केल्यामुळे? नाही. मनुष्य श्रेष्ठ पद मिळवू शकतो केवळ सद्गुण संपन्नतेवर. जेथे चारित्र्याचा अभाव तेथें श्रीमंती, उच्च कुळ व उच्च शिक्षण यांची कांही मात्रा! चालत नाही. चारित्र्य संपन्नतेपुढे ती एकदम फिर्की पडतात. प्रभाव त्यांचा पडत नाही. तर चारित्र्याचा.

खरा ब्राह्मण कोण?

खरा ब्राह्मण कोण? जो वेदशास्त्र पारंगत आहे तो का? होय; पण त्याच्या जोडीला चारित्र्य अवश्य असलें पाहिजें. तो शिकलेली विद्या व वेद विसरला तर पुन्हा सुखोदृत करू शकेल; परंतु चारित्र्य गमावून बसला तर त्याच्या जन्माचें ओम्फल आले म्हणून समजावै. मग तो कसला ब्राह्मण!

मत्सरी माणूस जगांत उच्चासन मिळवू शकत नाही. तो वर येणारच नाही त्यांने मत्सरप्रीत होरपकून भाबून आपले जीवन बरबाद करावै! जसें हें तसेंच ज्य

चारित्र्य कमावले नाहीं त्यानें जगांत वर येण्याची आशा कधीही करूं नये. तो नांवालौकिकास येणे मुळीच शक्य नाहीं.

चारित्र्याचें, गुणसंपन्नतेचें महत्व ओळखून व त्याचे जीवनावर केवढे परिणाम होतात हें जाणून शाहाणा माणूस कोणत्याहि परिस्थितीत चारित्र्य गमावून बसणार नाही. त्याची जोड आपल्या जीवनांत होऊन जीवन सुंदर बनावै यासाठी तो अहर्निश झटक राहील.

सदाचाराची शिदोर्धी

चारित्र्यसंपन्न व सद्वर्तनी माणूस या जगांत सुख, समाधान आनंद व नावलौकिक मिळवूँ शकतो. एवढेच नाहीं तर ती शिदोरी त्याला जन्मोजन्मीही सुख देण्यास, त्याला मोक्षाचा मार्ग दाखविण्यास कारणीभूत होत असते.

तुम्हीं वर्षेच्या वर्षें खपून अनेक पदव्या मिळवा, शिक्षणाचें अंतिम टोके गाठा.
परंतु तुमच्याठार्थी जर चारिन्याचा अभाव असेल तर तुमच्या सान्या विद्यालये व शिक्षणावर पाणी पडलें म्हणून समजा !

तेव्हां चारिन्यसंपन्न व्हा, सदगुणांची कांस धरा.

※ उत्कृष्ट कागद् ※ आकर्षक रचना

* स्वच्छ व सुबक छपाई

बाँस्बे सेंटल प्रेस

मुरलीधर टेप्ल कंपाऊंड, ठाकुरद्वार पोस्टाशेजारीं

गिरगांव रोड, ठाकुरद्वार मुंबई २

श्री साईनाथ हॉस्पिटल, शिर्डी

दण्डग्यांचा साभार स्वीकार

(ता. २०-८-६२ ते ५-९-६२)

भक्ताचें नांव	रु. न.पै.	भक्ताचें नांव	रु. न.पै.
१) श्री. एम. डी माली!		१५) मे. लैंरेन्झा वॉच कंपनी	
पाटील, काबूल ५२४-००		कानपूर २५-००	
२) ,, टी. अरविंदकुमार,		१६) श्री. वसंत बाळाजी पोरड्हीवार	
मुंबई ५०१-००		गढ़चिराली २५-००	
३) ,, एन. एस. शेषी,		१७) ,, डी. आर. चव्हाण, मुं. २०-००	
मुंबई १०१-००		१८) श्रीमति शकुंतलाजेन बाबूमाई ?	
४) ,, सी. बी. गांधी, मुंबई १०१-००		देसाई, आमनपार २०-००	
५) ,, कॅटन एन. बी. के.		१९) ,, सुमतिबाई पाठक,	
नंबीयार, खडकी १००-७५		अहमदाबाद २०-००	
६) श्री. जे. ए. आर.,		२०) श्री. भिवनजी देवजी	
विजापूर ५१-००		महासकर, मुंबई १५-००	
७) श्रीभती नर्मदादेवी		२१) ,, महादेव गेणू डफाळ मुं. १५-००	
बाबुलालजी, काटा ५१-००		२२) ,, एम. एन. वालावलकर	
८) श्री. गुरुवक्ष छवलाजी,		मुंबई. ११-२५	
इराण ५१-००		२३) ,, घनसुखलाल पटेल,	
९) ,, गणपतराव कुसलकर,		यवतमाळ ११-००	
साबळीविहीर ५१-००		२४) डॉ. सुभाष दामोदर गुजराठी,	
१०) ,, रामभाऊ सायभाबुवा,		शिर्डी ११-००	
पिंपरी ४०-००		२५) श्री, जयंतीलाल पटेल, मुं. ११-५०	
११) ,, बिहारी मोहनलाल,		२६) ,, पी. डी. घाणेकर, मुं. ११-००	
अहमदाबाद ३७-५०		२७) ,, शामसिंग बुंदेसिंग	
१२) ,, बी. सी. मास,		घुसरडी १०-००	
अहमदाबाद ३६-००		२८) मिसेस देसाई, मुंबई ५-००	
१३) ,, एस. एस. मलामथी,		२९) श्री. मारु भगवान उपाध्ये,	
मैसूर ३०-००		सावनपूर, अमरावती, ५-००	
१४) ,, अंबालाल बाबूलाल		३०) ,, हनुमंतअप्पा रामलिंगनअप्पा	
पटेल, नांदियाद २५-००		अंहुगे, सावनपूर २-००	

भक्ताचें नांव	रु. न.पै.	भक्ताचें नांव	रु. न.पै.
४१) श्री. आर. बी. पटेल,		४८) श्री. जी. एम. राव,	
सॅलीसबरी १ पौ. शि. २१		सुंबई ५०	२-००
४२) साईंभक्त, एडन	शि. ५१	४९) साईंभक्त, सुंबई २८	१०-००
४३) श्री. बी. सी. मारु,		५०) श्रीमती इंदुमती साधले,	
अहमदाबाद रु. २५-००		सुंबई ५०	५-००
४४) थोपती चंपा आफले,		५१) श्री. पी. एस. दफतरी,	
न्यु. दिल्ली रु. ११-००		सुंबई २५	१५-००
४५) श्री. व्ही. जे. ठकर,		५२) , आर. आय. पटेल,	
जुनागढ ११-२५		नडीयाद	२२-००
४६) श्री. जी. बी. कुमारस्वामी,		५३) , व्ही. डी. पटेल,	
उडीपी रु. ५१-००		नडीयाद	२२-००
४७) मेजर एस. एन. नायडू,		५४) , सी. जी. विश्वनाथ,	
जम्मू रु. १०-००		गोवा	५५-००
४८) श्रो. आर. पटेल,		५५) , एस. जोशी,	
सॅलीसबरी पौ. १ एफ		चिंगोले पौ. १-०० शि.	
४९) , सी. एम्. भोला,		५६) , आर. एम मेहता,	
लैन्सफील्ड पौ. १ ,		कंपाला पौ. ६-०५ शि.	
सुंबई ऑफिसकडील		५७) , एम. एम. भट,	
५०) श्री. एन्. एल. पटेल,		नैरोबी पौ. १-००	
लुअेनशा पौ. १		५८) साईं भक्त , पौ. २-२१ शि:	
५१) , जी. जे. प्रधान,		५९) श्रीमती वाय. बी.	
सुंबई रु. ५-००		सुमशी, मंगलोर रु. १००-००	
५२) , पस. एस. सामंत,		६०) श्री. एम. ए. निबाळकर,	
सुंबई रु. ५-००		ठाणा १००-००	
५३) सौ. लक्ष्मीबाई कार्ले,		६१) श्री. इ. आर.	
उण ६४-००		मालपेकर, १००-००	
५४) श्री. एम. एस. मयेकर, १५१-००		६२) सौ. शिला मयेकर,	
५५) , आर. हुबे, ठाणा ५-००		सुंबई रु. १५१-००	
५६) , सी. ई. माहिमकर,		६३) मे. पै ऑटोमार्क्स्ट,	
सुंबई ४ ५१-००		सिकंदराबाद रु. १०-००	
५७) साईंभक्त, नागपूर ५-२५			

जाऊं चला शिरडीला —

जावूं चला शिरडीला साई दर्शनाला ॥ धृ० ॥
 साई दर्शनाला जावू, वंदूं तयाला, वंदूं तयाला ॥ १ ॥
 शिरडीक्षेत्री माझा आहे मायबाप ।
 हरपली पाहुनी त्याला माझी तहानभूक ।
 मनोभावे शरण जावूं साईचरणाला, साईचरणाला ॥ २ ॥
 भक्तिभावे प्रेमे गाऊं स ईनाम ।
 साईसाई नाम गातां होई पूर्ण धाम ।
 उदी अंगाराही सेवूं, पाहूं समाधीला, पाहूं समाधीला ॥ ३ ॥
 हरेसाई हरेबाबा नाम किती सोर्पे ।
 नामे सप्त जन्मीचीही जळतील पापे ।
 दत्तवाळ नित्यगाई साईनाथलीला, साईनाथलीला ॥ ४ ॥

— दत्तात्रय रं. नागले

भक्ताचे नाव	रु. न.पे.	६९) „ सिताराम ढाणू,
६४) श्री. एस. व्ही. जोशी,		मुंबई ५१ रु. ५०१-००
	५००	७०) श्रीमती जयश्री प्र. पाटील,
६५) „ नी. दवे, दारेसालेम शि. १०		मुंबई रु. ५-००
६६) श्रीमती सोनाबाई आखीकर,		७१) श्री. आर. आर. मोरवाले,
	मद्रास रु. १०१-००	मुंबई रु. १५-५०
६७) „ देव्हुबाई चेंबुरफर,		७२) श्री. साईभक्त, मुंबई पौ. १-००
	मुंबई २८ रु. १०-००	७३) श्रीमती नीरबेन आर. पटेल,
६८) श्री. एस. एस. व्यवहारे,		सॅलिसबरी पौ. १-००
	मुंबई १३ रु. ५-००	७४) श्री. हवीबभाई कंपाला शि. १६

शिरडी वृत्त

आगष्ट १९६२

या महिन्यांत बाहेरगांवची भक्त मंडळी पावसाळा असल्यामुळे कमी जास्त प्रमाणांत आली होती.

कार्यक्रम

कीर्तन—सं. गवई मराठे यांची ३ कीर्तने श्रीसमाधी मंदिरात झाली. श्री. मुरलीधर मोंदकर शिरडी यानी गोपाळकाळा कीर्तने केले.

प्रवचन—श्री. ह. भ. प. बाबुराव रा. भाट मु. अकोळ जि. बेळगांव विषय ज्ञानेश्वरी

गायन—श्री. डॉ. एस. बी. भट ६३७ कसबापुणे, श्री. सौ. विनोदिनी मुंबई, गायनाचार्य बाळकृष्णबुवा कपिलेश्वरी मुंबई कु. शैला कपिलेश्वरी, कु. मालिनी कपिलेश्वरी मुंबई कु. पुष्पा कपिलेश्वरी, मुंबई, श्री. व्ही. ए. कागलकर कोल्हापूर, कु. शांता करनाड मुंबई;

वादन—श्री. शामराव लोण पुणे. (सनईवाहन) श्री. रामचंग्र मंगेशकर मुंबई (तबलावहन) श्री. वामनराव धावजेवार अमरावती

ब्हायोलियन—ता. १५ ओगस्ट स्वराज्यदिनानिमित्त श्रीचे मंदिरावरील कळसानजिक मे. रिसिव्हरसाहेब यांचे हस्ते ध्वजवंदन सर्व—संस्थान नोकर सेवेकरी गांवांतील प्रतिष्ठीत नागरीक मराठी शाळा व हायस्कूल मुळेमुळी यांचेसह समारंभ झाला. मुलाना खाऊ वाटण्यांत आला, रंगीबेरंगी दिव्याची रोशनाई रात्रौ न्यू कळा नाट्य मंडळ शिरडी यांचे (डॉ. कैलास) नाट्य प्रयोग. भजन गायन वर्गे.

श्रीगोकुळअष्टमी निमित्त श्रीचे समाधी मंदिरांत सालाबादप्रमाणे श्रीकृष्णजन्म कीर्तन रात्रौ १० ते १२ पर्यंत, दुसरे दिवशी गोपाळ काळा दहीहंडी गावातून रथाची मिरवणूक वर्गे कार्यक्रम झाले.

ना. कन्नमवार-- श्रीचे दर्शनास माननीय नामदार कन्नमवार (बांधकाम वाहतुक मंत्री महाराष्ट्रराज्य) उभयतां येऊन श्रीची पूजा अर्चा केली. ता. ३.१८६३ संस्थानचे अभिषेक पूजा नोकर श्री. मारुती तात्याजी पेटी नोकरीतून निवृत्त झाले त्याचा सत्कार करून वस्त्र व मानधन देऊन गौरव केला.

शिरडी येथील हवापाणी उत्तम आहे.

श्रीसाईबाबा शिरडी संस्थानांत विक्रीकरितां असलेली पुस्तके

	किंमत रु. न.पै.
(१) श्रीसाईसचरित (मराठी)	७.००
(२) श्रीसाईसचरित (हिंदी)	४.५०
(३) श्रीसाईसचरित (इंग्रजी)	४.००
(४) श्रीसाईसचरित (गुजराठी)	३.७५
(५) श्रीसाईसचरित (कानडी)	३.००
(६) श्रीसाईनाथ - स्तवनमंजरी	०.८२
(७) दासगणूकत (४ अध्याय)	०.५०
(८) सगुणोपासना	०.२५
(९) प्रधानकृत साईबाबा शिरडी (इंग्रजी)	१.००
(१०) श्रीसाईलीलामृत	२.००
(११) हिंदी साईलीलामृत	२.५०
(१२) श्रीसाईसुमनांजलि	०.०६
(१३) कोर्तनपंचक	१.५०
(१४) शीलधी	०.७५
(१५) साईबाबा अवतार व कार्य	२.००
(१६) श्रीसाईगीतांजली	०.१२
(१७) रुद्राध्याय (११ वा)	०.१२
(१८) श्री दासगणूकत साईबाबांचे ४ अध्याय	०.५०
(१९) सगुणोपासना (गुजराठी)	०.२५

(पोस्टेज निराळे)

वरील पुस्तकांकरितां खालील पत्थावर लिहावें.

१. सरकारकून, श्रीसाईबाबा संस्थान, पोष्ट-शिरडी, जि. अहमदनगर.
२. मुंबई ऑफिस, साई निकेतन, प्लॉट नं. ८०४ बी, डॉ. आंबेडकर रोड,
दादर, मुंबई १४.